
Overheidsparticipaties in de marktsector in België

Hilde Spinnewyn

Februari 2000

Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau (FPB) is een instelling van openbaar nut.

Het FPB voert beleidsrelevant onderzoek uit op het economische, sociaal-economische en leefmilieuterrein.

Hiertoe verzamelt en analyseert het FPB gegevens, onderzoekt het aanneembare toekomstscenario's, identificeert het alternatieven, beoordeelt het de gevolgen van beleidsbeslissingen en formuleert het voorstellen.

Het stelt zijn wetenschappelijke expertise onder meer ter beschikking van de Regering, het Parlement, de sociale gesprekspartners, nationale en internationale instellingen.

Het FPB zorgt voor een ruime verspreiding van zijn werkzaamheden. De resultaten van zijn onderzoek worden ter kennis gebracht van de gemeenschap en dragen zo bij tot het democratische debat.

Internet

URL: <http://www.plan.be>

E-mail: contact@plan.be

Publicaties

Terugkerende publicaties:

De economische vooruitzichten
De economische begroting
De "Short Term Update"

Planning Papers (de laatste nummers)

Het doel van de "Planning Papers" is de analyse- en onderzoekswerkzaamheden van het Federaal Planbureau te verspreiden.

- 84 *De prioriteiten van Essen inzake tewerkstelling*
F. Bossier, I. Lebrun, S. Mertens, C. Streel, P. Van Brusselen - Januari 1998
- 85 *Duurzame ontwikkeling: een project op wereldschaal*
N. Gouzée, N. Zuinen, S. Willems - Februari 1999
- 86 *Vergrijzing en financiering van de sociale zekerheid: een haalbare uitdaging?*
Handelingen van het door het Federaal Planbureau georganiseerde Colloquium, Brussel, 2 en 3 december 1997 - Juli 1999

Working Papers (de laatste nummers)

- 8/99 *Overleving en groei van Belgische ondernemingen met collectief ontslag - De impact van delokalisatie, grootte, leeftijd, kapitaalintensiteit en lidmaatschap van een multinationale groep*
Bart van den Cruyce - November 1999
- 1/00 *Economische effecten van een BTW-verlaging op nieuwe particuliere woningen*
L. Avonds, F. Bossier, M. Englert, E. Hespel, F. Vanhorebeek, J. Verlinden - Februari 2000

Overname wordt toegestaan, behalve voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.
Drukwerk: Ministerie van Economische Zaken.

Verantwoordelijk uitgever: Henri Bogaert
Wettelijk Depot: D/2000/7433/4

Inhoudstafel

I	Voorwoord	1
II	Inleiding	3
III	Theoretische benadering van het overheidsoptreden	5
	A. Waarom overheidsinterventie in de marktsector	5
	1. Redenen waarom de overheid intervenueert	6
	a. Gebrek aan concurrentie	6
	b. Publieke goederen en diensten	7
	c. Merit-goederen	7
	d. Onvolledige markten	7
	2. Redenen waarom de overheid de markt reguleert	8
	a. Externaliteiten	9
	b. Ondoorzichtige markten en asymmetrische informatie	9
	c. Sociale doelstellingen	10
	d. Economische beleid	10
	B. Waarom privatiseert de overheid	11
	1. Motieven voor privatisering	11
	a. Budgettaire doelstellingen	11
	b. Economische rationaliteit: concurrentie en efficiëntie van de markt	11
	c. Goed beheer van overheidsgelden en marktconforme bedrijfsvoering	11
	d. Overleving	12
	e. Recupereren van knowhow uit de privé-sector	12
	2. Voorwaarden waaraan moet voldaan zijn om te privatiseren	12
	3. Soorten	13
	a. Privatisering in enge zin: de verkoop van overheidsactiva aan de privé-sector of het op de beurs brengen van een overheidsonderneming	13
	b. Deregulering door markten open te stellen en monopolies te doorbreken	14
	c. Uitbesteding en privaat-publiekpartnerschap	14
	d. Vouchersysteem	14
	e. Omvormen van openbare instelling naar autonoom overheidsbedrijf	14
	f. Sponsoring	15
	g. Alternatieve financiering	15
	4. Realisaties in België	15

IV	Afbakening van het studiedomein	19
	A. Definities	19
	B. Belgische wetgeving rond de instellingen van openbaar nut en de overheidsbedrijven	21
	C. Moeilijkheden bij de verzameling van de data	24
V	Statistisch overzicht van de overheidsbedrijven en overheidsparticipaties in België	27
	A. Beschrijving van de overheidsparticipaties	27
	1. Aantallen	27
	2. Oprichtingsjaar	28
	3. Opsplitsing naar overheidsbestuur	29
	4. Activiteit	30
	5. Rechtsvorm	32
	6. Beursgenoteerde ondernemingen	34
	7. Een sterke band met het buitenland	35
	a. Participaties van buitenlandse ondernemingen in Belgische overheidsbedrijven	36
	b. Participaties van Belgische overheidsbedrijven in het buitenland	37
	8. Vergelijking van het durfkapitaal gefinancierd door de overheid en door de privé-sector	38
	B. Economisch belang van de ondernemingen waarin de overheid participeert	40
	1. Toegevoegde waarde	40
	2. Werkgelegenheid	43

C.	De boekhouding van de overheidsbedrijven en overheidsparticipaties	46
	1. Specifieke kenmerken van de balansstructuur	46
	a. Balanstotaal	46
	b. Vaste activa	46
	c. Overdracht van winst en verlies	47
	d. Eigen vermogen	47
	e. Schulden	48
	2. De deelnemingen van de overheidsparticipaties	48
	3. De opbrengsten van de overheidsparticipaties	50
	4. Rendabiliteit van het eigen vermogen	54
	5. De waarde van de participaties van de overheid	56
	6. De effecten van de privatiseringen op de boekhoudkundige resultaten	60
VI	Besluit	63
VII	Bijlage	67
	A. Opbrengsten uit privatiseringen in de EU-landen	67
	B. Alfabetische lijst van de participaties van meer dan 50% van de federale overheid, aanwezig in de balanscentrale, gegevens van het laatste boekjaar in 1000 BEF	68
	C. Lijst van de ondernemingen met deelnemingen in durfkapitaal in de balanscentrale	70
	D. Overzicht van de personeelssterkte van de openbare sector in de niet-financiële marktsector, toestand op 01/01/1998	71
VIII	Bibliografie	73

Voorwoord

Binnen de technische werkgroep “structureel beleid”, opgericht door de vorige eerste minister J.L. Dehaene, werd een inventaris van onderwerpen verdeeld over het Ministerie van Economische Zaken, het Ministerie van Financiën, de Nationale Bank van België en het Federaal Planbureau. De bedoeling was de vragen van de EU en de OESO beter te kunnen beantwoorden op basis van beschikbaar materiaal en studies. Het onderwerp overheidsparticipaties werd aan het Federaal Planbureau toegewezen.

Deze studie is verrijkt met de ideeën van H. Bogaert, M. Englert, H. Van Sebroeck, J. Verlinden en J. Verschooten van het Federaal Planbureau en van de professoren van de KULeuven H. Daems en W. Moesen. Hun suggesties rond de problematiek van het overheidsoptreden in de marktsector hebben mijn inzicht verruimd en hiervoor mijn oprechte dank. Tot slot dank ik ook de erecommissaris van het Plan R. Maldague voor zijn terechte opmerkingen.

De administratieve ondersteuning van het Federaal Planbureau weerspiegelt zich in de bijdrage van een moderne lay-out, verzorgd door B. Breugelmans, een grondige nalezing van de Nederlandse tekst door C. Vandevoorde en de vertaling naar het Frans door A. Arijs, C. Castelain en E. Janssens.

Inleiding

Sinds de jaren tachtig is er in Europa een golf van privatiseringen van overheidsbedrijven aan de gang. In het Verenigd Koninkrijk zijn de eerste privatiseringen gestart onder de regering-Thatcher. Na een golf van nationalisaties tot 1982 werden in Frankrijk de staatsbedrijven geleidelijk geprivatiseerd tijdens de 'cohabitation'-coalitie onder president Mitterand. In België werd in 1986 een werkgroep opgericht die een studie moest maken over rationalisatie en privatisering van overheidsbedrijven en gemengde ondernemingen. Zijn werkzaamheden resulteerden in de verkoop of de gedeeltelijke verkoop van de volgende overheidsbedrijven: Sabena, Belgacom, de NIM en de ASLK. De recentste privatiseringen in Europa gebeurden na de val van de Berlijnse Muur in 1989. In de voormalige Duitse Democratische Republiek werden de staatsbedrijven geprivatiseerd via de Treuhandanstalt. Ook de overige Comecon-landen volgden met privatiseringen. Vanaf 1997 werden er grootscheepse privatiseringen doorgevoerd in Italië. Die privatiseringen waren broodnodig om deel te nemen aan de euro op 1 januari 1999.

De reden waarom de overheid een aantal overheidstaken afstoot en de markten anders reguleert, is de overtuiging dat de markten beter de middelen kunnen alloceren dan de overheid. Daarbij is het idee gegroeid dat de overheid niet het bedrijf hoeft te bezitten om de markt te reguleren. Vervolgens bepaalde de Europese Unie in haar Witboek dat de marktconcurrentie de basis is voor de voltooiing van de interne markt in 1985. Ten slotte zet de globalisering van de economie de grote ondernemingen en ook de overheidsondernemingen aan tot fusies, overnames en allianties, meestal met buitenlandse groepen.

Deze paper geeft in een eerste deel een korte schets van de theorie rond het overheidsoptreden in het bedrijfsleven. Wij geven de redenen waarom de overheid op de markt intervenueert en waarom de overheid de markt reguleert. Vervolgens gaan wij na waarom de overheid privatiseert. In een tweede deel wordt aan de hand van de gegevens uit de balanscentrale een analyse van de overheidsbedrijven en de overheidsparticipaties in België gegeven. De bedoeling van deze studie is het volgende na te gaan:

- In hoeveel bedrijven participeert de overheid en in hoeveel bedrijven heeft zij een meerderheidsparticipatie?
- Wat zijn de recente initiatieven van de overheid met betrekking tot de oprichting van nieuwe bedrijven?
- Welke overheid participeert?
- Waar situeren die participaties zich? Zijn het kredietmaatschappijen, dienstverlenende of productiemaatschappijen?

- Wat is de rechtsvorm van de bedrijven waarin de overheid participeert?
- Welke ondernemingen waarin de overheid participeert, zijn beursgenoteerd?
- Hoeveel participaties situeren zich in het buitenland en welke invloed hebben buitenlandse aandeelhouders in onze Belgische overheidsbedrijven?
- Welke ondernemingen waarin de overheid participeert, nemen participaties in durfkapitaal?
- Hoe groot is het belang van de overheidsparticipaties in de toegevoegde waarde en in de werkgelegenheid?
- Hoeveel krijgt de overheid terug van haar participaties en hoe is het eigen vermogen van de overheidsparticipaties verdeeld over de verschillende overheidsniveau's?

In een laatste paragraaf worden twee overheidsondernemingen die het meest bloot staan aan verdere privatisering onder de loep genomen.

Theoretische benadering van het overheidsoptreden

A. Waarom overheidsinterventie in de marktsector

De vraag over het optimale niveau van overheidsinterventie in de productie van commerciële goederen en diensten in de economie is niet nieuw. Al in de 17de en de 18de eeuw werd de vraag gesteld of de overheid moest tussenkomen om de collectieve behoeften van de maatschappij te behartigen. Volgens de mercantilisten wist de overheid het best wat goed was voor de maatschappij. Adam Smith stelde echter dat het nastreven door individuen van persoonlijke winst automatisch leidt tot de optimale allocatie van middelen in de maatschappij. Hij ging ervan uit dat een onzichtbare hand (*the invisible hand*) in het marktsysteem ervoor zorgt dat, hoewel iedereen zijn eigenbelang nastreeft, het algemeen belang gediend wordt. Smith stond sceptisch tegenover overheidsinterventie. De overheid zou zich moeten beperken tot de nationale veiligheid, de openbare orde en de infrastructuur van het land. Hij stond ook sceptisch tegenover de ondernemers omdat zij prijsafspraken maken. De overheid moet dat verhinderen en de concurrentie tussen de ondernemers verzekeren. De overheid mocht alleszins zelf geen monopolies in het leven roepen¹.

Het gedachtegoed van Smith werd theoretisch onderbouwd en leidde tot de definitie van het Pareto-optimum². Dat wordt bereikt in een productiecombinatie die zich op de nutsmogelijkheidscurve (*utilities possibilities schedule*) bevindt. Onder bepaalde voorwaarden werd aangetoond dat een concurrentiële markt automatisch leidt tot een optimale toewijzing van de middelen.

In werkelijkheid wordt niet altijd aan de Pareto-voorwaarden voldaan. Voor publieke goederen is er bijvoorbeeld geen markt en individuen houden in de markt geen rekening met de externe effecten van hun beslissingen. Hier faalt de markt dus. Een marktfaling rechtvaardigt overheidsoptreden, op voorwaarde dat de overheid met haar interventie de markt niet zodanig verstoort dat de maatschappij uiteindelijk slechter af is dan zonder overheidsoptreden. Iedere bron van marktfaling kan een reden zijn voor overheidsoptreden. De bronnen van dit marktfalen werden o.a. beschreven door Stiglitz³. De redenen waarom de over-

-
1. Zie Berlage L. en Decoster A. in Inleiding tot de economie, p. 35, 1997.
  2. Een Pareto-optimum is een maatschappelijke toestand waarbij het onmogelijk is om een wijziging door te voeren, waarbij de welvaart van ten minste één individu toeneemt, zonder dat de welvaart van een ander individu afneemt.
  3. Zie Stiglitz, J. E. in Economics of the public sector, p.83-93, 1986, het vijftiende Vlaams wetenschappelijk economisch congres, 1981, met de bijdrage van Daems H. en De Grauwe P. in determinanten van de overheidsreglementering, p.25-30. en Dewatripont, M. en Praet P. in Reflets et perspectives de la vie économique, volume 38, n° 2, 1999.

heid optreedt op de markt delen wij hieronder in twee groepen in: waarom intervenueert de overheid op de markt en waarom reguleert zij de markt?

Daarbij moet er rekening worden gehouden met het feit dat de realisatie van de EU, de globalisering van de economie en niet in het minst de versnelde technologische vooruitgang, ervoor hebben gezorgd dat het begrip overheidsinterventie meer en meer van zijn vroegere betekenis en nuttigheid heeft verloren. De EU met haar opgelegde vrijmaking van de Europese goederen- en dienstenmarkten, werkt de beschermende hinderpalen, steunmaatregelen en reglementen, waarvan de overheidsbedrijven vaak konden genieten, langzaam maar zeker weg. De mondialisering van de economie verscherpt bovendien de grensoverschrijdende concurrentie, niet alleen tussen privaatrechtelijke ondernemingen maar ook met en tussen overheidsbedrijven. Ook het gebruik van nieuwe technieken in de informatie- en communicatietechnologie en organisatie (*ICT-O*) verandert wezenlijk het kader waarbinnen de overheid gaat functioneren. Het is bijvoorbeeld duidelijk dat de ontwikkeling van e-mail het postmonopolie aantast en dat de snelle opkomst van gsm het telefoonmonopolie aantast. Dit alles toont aan dat de hieronder opgesomde, op Stiglitz gebaseerde klassieke redenen waarom de overheid goederen en diensten produceert, vandaag de dag niet meer volledig relevant zijn. Bij elk van die elementen zullen wij hierna proberen aan te tonen waarom dat veranderd is.

Overheidsoptreden wordt aanvaard om het economisch beleid te sturen. De overheidstussenkomst in het economisch leven kan op verschillende manieren gebeuren. Rechtstreekse inmenging op de markt gebeurt op twee manieren. Dat kan zowel via de oprichting van een onderneming of een deelneming in een onderneming als via reglementering van prijzen, vergunningen en normen. Onrechtstreekse tussenkomst gebeurt via subsidies aan bedrijven, belasting- en financieringsvoordelen.

1. Redenen waarom de overheid intervenueert

a. Gebrek aan concurrentie

Wanneer er op een markt praktisch geen competitie mogelijk is omdat de vaste kosten van productie of dienstverlening zo hoog zijn, dan is er sprake van een natuurlijk monopolie. Door de belangrijke schaalvoordelen zijn dan slechts één of enkele¹ ondernemingen actief op de markt. De klassieke voorbeelden van een natuurlijk monopolie zijn de maatschappijen voor de verdeling van water, elektriciteit, telefoon en kabel.

In België gebeuren de levering van water, gas, elektriciteit en de kabelvoorziening enerzijds door de overheid via de zuivere intercommunales en anderzijds door de overheid en de privé-sector samen via de gemengde intercommunales. De telefonie is in handen van een gemengd overheidsbedrijf Belgacom. Het hoeft geen betoog dat momenteel door de Europese vrijmaking van de markten de nationale monopolies geleidelijk aan verdwijnen. Er ontstaat dan concurrentie tussen overheidsbedrijven en privé-ondernemingen en die concurrentie is grens-

---

1. Wanneer slechts enkele ondernemingen een markt beheersen, is er sprake van een oligopolie.

---

overschrijdend. Voorbeelden hiervan zijn onder meer het gsm- en delen van het postverkeer, de radio en televisie, het verschaffen van durfkapitaal.

b. Publieke goederen en diensten

Publieke goederen en diensten onderscheiden zich van private goederen en diensten om twee redenen:

- Niemand kan van de consumptie uitgesloten worden.
- De consumptie door een bijkomend persoon behelst geen bijkomende kosten.

Naast de zuivere publieke goederen en diensten, zijn er quasi-publieke goederen en diensten. Hierbij kunnen niet-betalenden van de consumptie worden uitgesloten, maar de productiekosten stijgen niet als er consumenten bijkomen.

De overheid biedt die goederen en diensten aan omdat het onmogelijk of onwenselijk wordt geacht individuen uit te sluiten die niet voor de dienstverlening willen of kunnen betalen en omdat enkel door een collectieve inspanning de vaste kosten kunnen worden gefinancierd. Dat geldt bijvoorbeeld voor defensie, rechtspraak, de openbare veiligheid en de verkeersinfrastructuur. Het gebruik van de verkeersinfrastructuur daarentegen, kan gemakkelijk binnen het marktsysteem worden uitgebraat, als gevolg van de nieuwe informaticatechnologie.

c. Merit-goederen

Een belangrijk deel van de overheidsuitgaven zijn te wijten aan de voorzieningen van merit-goederen. Die goederen worden in de vrije markteconomie onvoldoende aangeboden. Onderwijs, gezondheidszorg en brandweer zijn de voornaamste voorbeelden. De markt houdt enkel rekening met de individuele kosten en baten. Zij kan onmogelijk het nut van bepaalde goederen en diensten in rekening brengen die enkel nut hebben als iedereen ze consumeert. De overheid kan die goederen en diensten zelf aanbieden of via subsidies de privé-sector aanzetten om meer van die goederen en diensten te produceren.

d. Onvolledige markten

In sommige gevallen blijkt de markt niet in staat te zijn om goederen en diensten aan te bieden die door de economische actoren worden gevraagd, zelfs indien de consumenten bereid zijn om een prijs te betalen die hoger is dan de productiekost. Er is dan sprake van onvolledige markten. Het marktmechanisme werkt dus niet op sommige markten. Om hieraan te remediëren treedt de overheid op.

Een typisch voorbeeld is de tussenkomst van de overheid bij aardbevingen en andere natuurrampen. Verzekeringsmaatschappijen kunnen hiervoor geen adequate polissen aan de totale bevolking aanbieden. Met de globalisering van de economie zijn ook de verzekeringsmarkten beter in staat om uitzonderlijke risico's te verzekeren. Een recent voorbeeld hiervan is de verzekering tegen waterschade als gevolg van overstromingen.

Een ander voorbeeld is durfkapitaal verlenen aan startende ondernemingen. In een concurrentiële markt zijn investeerders niet geneigd om risicovolle projecten te financieren, tenzij de overheid waarborgen biedt voor projecten die op lange termijn voordelig zijn voor de gemeenschap. Een voorbeeld hiervan is de ondersteuning die de overheid gaf aan startende ondernemingen in de biotechnologie op het einde van de jaren zeventig.

Ook die reden voor overheidsinterventie is deels achterhaald. Het is ongetwijfeld juist dat er in ons land vroeger een gebrek was aan risicodragend kapitaal en dat de overheid die leemte met instellingen zoals de Gimv, SRIW en Gimb heeft ingevuld. Maar die taak is nu volbracht. Vooral door de opkomst van de talrijke 'business-angels' en doordat de banken zich op deze markt begeven, is er nu in België geen gebrek meer aan risicokapitaal. De overheid moet zich bijgevolg uit die markt geleidelijk aan kunnen terugtrekken vermits de initiële doelstelling bereikt is. Andere, nieuwe taken daarentegen kunnen zich aandienen. Bijvoorbeeld de uitbouw van het voorstedelijk vervoer in Brussel.

Al die overwegingen leiden ertoe dat de argumenten die pleiten voor overheidsinterventie veel beperkter zijn dan vroeger. A. Shleifer¹ gaat zelfs zo ver door te stellen dat overheidseigendom alleen nog te rechtvaardigen is in een markt met de volgende kenmerken:

1. Indien een kostenreductie zou leiden tot belangrijke niet-contractuele kwaliteitsverliezen.
2. Wanneer innovatie geen belangrijke rol speelt.
3. Als er weinig concurrentie is tussen producenten en de keuze van de consument niet doorslaggevend is.
4. Als het zelfregulerende mechanisme van de goede naam of faam van een onderneming geen betekenisvolle rol kan spelen.

Het is duidelijk dat overheidseigendom in de marktsector nagenoeg onbestaande zou zijn als aan deze voorwaarden moet voldaan worden.

2. Redenen waarom de overheid de markt reguleert

De economische visie op het begrip overheidsonderneming is gaandeweg gewijzigd. In plaats van zelf te produceren kan de overheid overgaan tot uitbesteding op voorwaarde dat er een goede regulering en controle is. Als de overheid precies weet wat er van de producent verlangd wordt, kan zij de voorwaarden contractueel vastleggen. Zij kan bijvoorbeeld opleggen dat alle brievenbussen dagelijks bereikt worden, dat bepaalde plaatsen met het openbaar vervoer bereikbaar zijn. Zij kan de ophaling van afval en de afvalbehandeling reguleren en controleren. Zij kan de prijsvorming reguleren. Zij kan investeringen opleggen, die enkel op lange termijn een nut opleveren. Hieronder worden de voornaamste redenen overlopen waarom de overheid regulerend moet optreden.

---

1. Shleifer A., State versus private ownership, Journal of Economic Perspectives, p. 11, 1999.

a. Externaliteiten

De term externaliteiten in de economische wetenschap omvat de gevolgen van economische activiteiten die niet beperkt zijn tot de persoon die tot de activiteit beslist, maar die ook anderen treffen zonder dat de verantwoordelijke persoon voor negatieve externaliteiten betaalt of voor positieve externaliteiten wordt vergoed.

Er zijn dus positieve en negatieve externaliteiten. Bij positieve externaliteiten gaat het om bijvoorbeeld het verfraaien van het patrimonium. De kost van lucht- en watervervuiling, geluidshinder, nucleair en ander afval zijn de voornaamste negatieve neveneffecten van veel economische activiteiten. Via een milieureglementering en milieueffingen worden de kosten van deze milieuhinder gedeeltelijk betaald, omdat die kosten in een competitieve markt niet in rekening zouden worden gebracht.

b. Ondoorzichtige markten en asymmetrische informatie

Bij gebrek aan betrouwbare informatie is het onmogelijk om goederen en diensten van verschillende kwaliteit te onderscheiden. Aangezien goederen en diensten van verschillende kwaliteit tegen dezelfde prijs worden verkocht, bestaat het gevaar dat alleen goederen en diensten van lage kwaliteit worden aangeboden. Op zichzelf zal een competitieve markt dus niet altijd alle informatie geven over goederen en diensten die op de markt worden aangeboden. De informatie is asymmetrisch verdeeld. Daarom verplicht de overheid de ondernemingen om de consumenten in te lichten over bijvoorbeeld de ingrediënten van voedingswaren en over de herkomstlanden van de goederen. Ook op de verzekeringsmarkt is de informatie asymmetrisch verdeeld tussen de verzekeraars en de verzekerden en reglementeert de overheid de markt door bijvoorbeeld de verzekeraars te onderwerpen aan specifieke regels rond risicobeheer.

De overheid zelf wordt ook geconfronteerd met asymmetrische informatie en ondoorzichtige markten. Bijvoorbeeld bij het afsluiten en de opvolging van beheerscontracten met autonome overheidsbedrijven of bij de bepaling van de tarieven. Door gebrek aan informatie over de kostprijs van het product, bestaat het gevaar dat de contractant te weinig inspanning levert om de kosten te drukken. Die kosten beïnvloeden de tarieven. Het is dus moeilijk om het juiste tarief te bepalen voor het gebruik van elektriciteit, openbaar vervoer, telefoon en gezondheids- en welzijnsvoorzieningen. De overheid als aandeelhouder of 'principaal' is onvoldoende ingelicht over het reilen en zeilen van het management in de autonome overheidsbedrijven en in de instellingen van openbaar nut of de 'agenten'. In de recente ontwikkeling van de economische theorie¹ wordt het belang van prikkels in de beheerscontracten beklemtoond om het gedrag van de agenten in overeenstemming te brengen met de belangen van de principaal.

---

1. Zie hiervoor het werk van Mirrlees die voor zijn fundamenteel onderzoek rond prikkels onder asymmetrische informatie in 1996 de Nobelprijs economie kreeg.

c. Sociale doelstellingen

Uiteraard zijn er naast die bronnen van marktfalen ook nog andere redenen om het overheidsoptreden te verklaren. De voornaamste is ongetwijfeld dat de markteconomie op zichzelf geen inkomensherverdeling bewerkstelligt die door de maatschappij als aanvaardbaar wordt beoordeeld. Overheidsoptreden wordt dan toegestaan om de inkomens- en vermogensverdeling die voortvloeien uit het markteconomisch proces bij te sturen. Via directe belastingen en socialezekerheidsbijdragen worden de inkomens herverdeeld maar ook de inkomensvorming kan worden gereguleerd.

Ook andere sociale doelstellingen rechtvaardigen overheidsregulering. Zonder marktregulering kan het universaliteitsprincipe, waarbij iedereen recht heeft op onderwijs, arbeid, post, openbaar vervoer, openbare omroep, basisgezondheidszorg, huisvesting, openbare nutsdiensten zoals elektriciteit en gas, drinkbaar water, telefoon en in de toekomst een aansluiting op internet, niet worden gegarandeerd. Hoe ver het universaliteitsprincipe moet strekken, is een politieke keuze.

d. Economische beleid

De overheid kan in het economisch beleid op diverse manieren tussenkomen. De meest verleende vorm is de tussenkomst via subsidies. Andere vormen zijn participaties, belastingvrijstellingen, zachte leningen, belastingfaciliteiten en garanties¹.

Volgens een Europese rangschikking van het aandeel van overheidstussenkomst in het bbp, staat België op de derde plaats, na Italië en Duitsland en vóór Spanje, Frankrijk en Griekenland. In de periode 1994-1996 bedraagt de totale overheidssteun in België 1,3% van het bbp en 2,4% van de totale overheidsuitgaven. Voor de 15 lidstaten is dat gemiddeld 1,4% van het bbp en 2,6% van de totale overheidsuitgaven. Grote steunverlening door de overheid is er in Italië met 2% van het bbp en in Duitsland met 1,9% van het bbp. Minder dan 1% van het bbp aan overheidssteun wordt verleend in Finland, het Verenigd Koninkrijk, Nederland, Zweden, Ierland, Portugal en Denemarken².

Samengevat kan gesteld worden dat er binnen de welvaartseconomieën een evolutie is van eigen productie door de overheid naar een productie door de privé-sector of een partnerschap tussen overheid en privé-sector. De rol van de overheid blijft hierbij beperkt tot regulator van de economische activiteiten. Monopolies worden doorbroken, verlieslatende ondernemingen of segmenten ervan worden gerationaliseerd en initiatieven rond privaat-publiekpartnerschap worden gestimuleerd. Het extreme geval van overheidsinterventie, waarbij de overheid zelf goederen en diensten produceert, verdwijnt dus grotendeels uit de economische markten.

-
1. Voor België werden volgende jaargemiddelden voor de periode 1994-1996 berekend in miljoen ecu:
    - subsidies: 2602,5;
    - participaties: 14,3;
    - zachte leningen en belastingfaciliteiten: 39,0;
    - door garantieregelingen gedekte bedragen: 64,6.
  2. Europese Commissie, zesde overzicht van de steunmaatregelen van de lidstaten voor de nijverheid en bepaalde andere sectoren in de Europese Unie, p. 45, 1998.

B. Waarom privatiseert de overheid

1. Motieven voor privatisering

a. Budgettaire doelstellingen

Een aantal privatiseringen gebeurde in een periode waarin België zich klaarmaakte om deel te kunnen uitmaken van de laatste fase van de EMU. Van alle voorwaarden die gesteld werden voor lidmaatschap, was deze in verband met de overheidsfinanciën (overheidstekort en overheidsschuld) de moeilijkst haalbare in België. De privatiseringen leidden tot een daling van de overheidsschuld en, via de rentelasten, tot een daling van het overheidstekort.

Anderzijds derft de overheid bij privatisering een aantal inkomsten zoals monopolierente¹ en dividenden.

b. Economische rationaliteit: concurrentie en efficiëntie van de markt

Het argument voor de privatisering en deregulering die op dit ogenblik aan de gang zijn, is het idee dat concurrentie in de markt zal leiden tot een efficiëntere allocatie van de middelen met prijsdalingen voor de consumenten tot gevolg. Inefficiënties in het productieproces worden door de marktwerking weggewerkt zodat de geprivatiseerde overheidsbedrijven niet langer hogere productiekosten, hogere loonkosten of hogere prijzen kunnen stellen.

Alleen in een concurrentiële omgeving zal een overheidsonderneming aangespoord worden om de product- en procesinnovaties door te voeren die nodig zijn voor haar toekomstige levensvatbaarheid.

c. Goed beheer van overheidsgelden en marktconforme bedrijfsvoering

Overheidsparticipaties in verlieslatende bedrijven afstoten, werd gezien als een goed beheer van overheidsgeld. Het alternatief van een verdere subsidiëring werd als een te dure en niet-marktconforme oplossing beschouwd. Vandaar bijvoorbeeld de afbouw van de exploitatie van de steenkoolmijnen. Omwille van de overproductie op de wereldmarkt werden de nationale sectoren zoals de staalnijverheid en de scheepsbouw ook afgebouwd. Wij willen hier echter melden dat veel ondernemingen uit de nationale sectoren verlieslatend waren vóór de overheid ze overnam. De overheid nam die bedrijven in eigen beheer vooral uit sociale en electorale overwegingen.

---

1. Soms moet een overheidsbedrijf een monopolierente betalen aan de overheid. Bijvoorbeeld sinds 1994 betaalt de Nationale Loterij jaarlijks een monopolierente van 2,5 miljard BEF (1994-1995) en 2,1 miljard BEF (1996-1998) aan de federale overheid. Belgacom betaalde tot 1995 een monopolierente en in 1996 betaalde Belgacom 9 miljard BEF voor het alleenrecht dat zij toen bezat op de markt van de gsm-telefonie.

Een andere manier om de overheidsbedrijven efficiënter te maken en te responsabiliseren gebeurde door de wet van 21 maart 1991 waardoor een autonoom overheidsbedrijf met een beheerscontract kon worden opgericht.

Vervolgens wordt er binnen de huidige bedrijfsvoering van ‘*corporate governance*’ of deugdelijk bestuur gestreefd naar meer onafhankelijke bestuurders en minder door de overheid benoemde bestuurders in de raden van bestuur van de overheidsondernemingen. Zeker voor beursgenoteerde overheidsondernemingen is dat noodzakelijk omdat aandeelhouders slechts zullen investeren als ze overtuigd zijn dat de bestuurders handelen in het belang van de vennootschap en gevrijwaard zijn van overheidsinmenging.

d. Overleving

Samenwerkingsverbanden met de privé-sector of de gedeeltelijke verkoop van overheidsaandelen of een overheidsbedrijf op de beurs brengen, worden als de enige mogelijkheid gezien om een bedrijf op termijn overlevingskansen te geven. De injectie van nieuw kapitaal en betere toegang tot de kapitaalmarkt worden hierbij verwacht zodat de noodzakelijke investeringen kunnen worden uitgevoerd.

e. Recupereren van knowhow uit de privé-sector

Vooraf in de overgangseconomieën en in de ontwikkelingslanden verwacht de overheid dat er een overdracht van kennis, human capital en bedrijfskunde is bij het aangaan van joint ventures met vooral buitenlandse investeerders en bij andere privatiseringsvormen.

2. Voorwaarden waaraan moet voldaan zijn om te privatiseren

De overheid gaat het best tot privatisering over indien uit een kosten-batenanalyse blijkt dat de taak beter wordt uitgevoerd door de privé-sector. In die analyse moet buiten de traditionele ingrediënten van een kosten-batenanalyse (efficiëntie, effectiviteit en prijs) het algemeen belang in rekening worden gebracht. Dat komt tot uiting in:

- de garantie van het universaliteitsprincipe;
- de garantie van de veiligheid;
- de bescherming van het leefmilieu;
- de vrijwaring van de volksgezondheid;
- de garantie van eerlijke concurrentie.

De taak van de overheid bestaat er dan in om:

- De kost van de sociale voordelen te financieren. Bijvoorbeeld, bij sociale huisvesting moet de overheid tussenkomen om de meerkost van het sociaal voordeel te financieren.

- Een goed wettelijk kader te scheppen zodat de uiteindelijke verantwoordelijkheid voor de verleende goederen en diensten en de controle op de publieke taken goed geregeld zijn. Vooral bij de drinkwaterbedeling, de landbouwproductie en de productie van eetwaren is een controle van de overheid noodzakelijk.
- Vooral in een geglobaliseerde economie moet de overheid erover waken dat er een efficiënte antitrustpolitiek wordt gevoerd via een transparante regelgeving¹.

3. Soorten

Gezien de precaire toestand van de staatsfinanciën in het midden van de jaren tachtig en de nood aan hervorming van de bestaande overheidsbedrijven werd een werkgroep belast met de studie van de rationalisatie en de privatisering van de overheidsbedrijven en gemengde ondernemingen². Volgens die werkgroep zijn er vier vormen van privatisering:

a. **Privatisering in enge zin: de verkoop van overheidsactiva aan de privé-sector of het op de beurs brengen van een overheidsonderneming**

De activa kunnen volledig of gedeeltelijk worden verkocht. Zij zijn onderverdeeld in drie soorten:

1. de materiële vaste activa, zoals gronden en gebouwen;
2. de financiële vaste activa of de participaties in andere bedrijven;
3. de immateriële vaste activa of de door het bedrijf verworven concessies, licenties en de kosten voor onderzoek en ontwikkeling.

Voorbeelden van verkoop van vaste activa zijn de gedeeltelijke privatisering van Sabena en Belgacom en de verkoop van Cockerill Sambre.

De activa kunnen ook naar de beurs worden gebracht waardoor het publiek deelneemt in het kapitaal van de onderneming. Op die manier worden de activa geprivatiseerd. Zo wordt de onderneming zelfs een volledige privaatrechtelijke onderneming die zelfs niet meer onderworpen is aan de controle van het parlement, een regeringscommissaris of het Rekenhof. Bij de beursintroductie van de Gimv wijzigde zowel het statuut, de opdracht als de naam van de maatschappij.

---

1. Zie hiervoor Dewatripont & Praet, c.o.
 2. De opdrachtgevers waren G. Verhofstadt, toenmalige vice-eerste minister en minister van Begroting en M. Eyskens, toenmalige minister van Financiën. De werkgroep was samengesteld uit J. Vuchelen, L. Coene, W. Van Impe, W. Moesen, L. Keuleneer, R. Diepvens, J. Le Brun, J. Reyers.

b. Deregulering door markten open te stellen en monopolies te doorbreken

Een tweede vorm van privatisering betreft de toestemming aan de privé-sector om activiteiten te ontwikkelen die in concurrentie staan met het overheidsbedrijf en dus het monopolie doorbreken. Voorbeelden zijn de gedeeltelijke doorbreking van het monopolie van De Post, Belgacom, VRT en RTBF.

c. Uitbesteding en privaat-publiekpartnerschap

Bij uitbesteding blijft de overheid fondsen ter beschikking stellen voor het verlenen van een dienst, maar het zijn de privé-ondernemingen die de dienst produceren. Bij deze vorm blijft de overheid de verantwoordelijkheid dragen voor de kwaliteit van het product. Die procedure wordt vooral gevolgd bij openbare werken, bij studies en audits.

Een variant van uitbesteding is het privaat-publiekpartnerschap. Het is een samenwerkingsverband waarbij de overheid tijdelijk een contract afsluit met een privé-onderneming om een product te produceren. Boeteclausules worden in de contracten opgenomen om de timing en de kwaliteit te respecteren. Privaat-publiekpartnerschap is nog niet sterk ontwikkeld in België¹. De regering-Verhofstadt wil dit systeem bevorderen. In Vlaanderen bijvoorbeeld is de inning van het kijk- en luistergeld al aan een privé-bedrijf toevertrouwd.

d. Vouchersysteem

Bij deze privatiseringsvorm geeft de overheid onrechtstreeks subsidies voor een dienst. De consument krijgt dienstencheques van de overheid om de dienst te laten uitvoeren door een privé-bedrijf naar keuze. De dienstencheques voor poetsen, tuinhulp en klusjes zijn hier een voorbeeld van.

In een transparante markt werkt het systeem van dienstencheques. Voor de markt van de zorgverlening aan ouderen bijvoorbeeld, waarbij de consument geen zicht heeft op de kwaliteit van de zorg, is een dergelijk systeem echter niet evident.

De werkgroep beschreef in de jaren tachtig de bovenstaande vier vormen van privatisering. Ondertussen zijn er nieuwe vormen van privatisering bijgekomen:

e. Omvormen van openbare instelling naar autonoom overheidsbedrijf

Privatisering van overheidsbedrijven betekent ook de verzelfstandiging van het bedrijf. Onder impuls van het beginsel van vrije mededinging van de Europese Unie moest de overheid haar ondernemingen autonoom maken. Enkel op die manier konden kostenbesparingen, innovaties en kwaliteitsverbeteringen worden doorgevoerd. Mooi meegenomen was de budgettaire verlichting, zij het eenmalig en in beperkte mate.

---

1. De Standaard, 16/11/1999, public-private partnerships vorderen maar traag in België door G. Tegenbos.

Met de wet van 21 maart 1991 werden sommige instellingen van openbaar nut omgevormd tot autonoom overheidsbedrijf. Door de opstelling van een beheerscontract tussen overheid en bedrijf legt de overheid de doelstellingen, inclusief de sociale doelstellingen, vast waaraan het bedrijf moet voldoen en krijgt de overheidsonderneming autonomie inzake bestuur. Naast de taken van openbare dienst, die in het beheerscontract zijn vastgelegd, kan het autonoom overheidsbedrijf zelf taken ontwikkelen, participaties nemen en dochterondernemingen oprichten, die niet onder het beheerscontract vallen.

f. Sponsoring

Sponsoring is een nieuwe manier om via privé-middelen publieke taken te financieren. Wij denken aan de commercialisering van de openbare omroepen. De sponsoring door de privé-sector van taken van algemeen belang wijzigt de eigendomsstructuur van het overheidsbedrijf niet en veronderstelt dus geen inmenging van de privé-sector in het beleid van de overheidsonderneming. Dat systeem biedt echter geen garantie voor het voortbestaan van het overheidsbedrijf in de huidige structuur¹.

Sponsoring kan tot een dilemma leiden. Als het overheidsbedrijf geen sponsoring aanvaardt, kan het niet wedijveren met de concurrentie terwijl bij aanvaarding er mogelijk druk of beïnvloeding kan optreden op de beleidsvoering.

g. Alternatieve financiering

Het privé-financieringsinitiatief (*private finance initiative*) is een systeem waarbij een privé-onderneming de opstartkosten van een initiatief betaalt, die ze later kan recupereren. De Liefkenshoektunnel in de beginfase van de exploitatie is hier een voorbeeld van.

4. Realisaties in België

Het privatiseringsdebat in België concentreert zich vooral op de verkoop van overheidsactiva en de deregulering. Sinds het begin van het debat zijn al verscheidene privatiseringen in enge zin, in België doorgevoerd. De voorgaande regeringen hebben sinds 1993 voor 341 miljard BEF overheidsactiva verkocht via privatisering van 12 overheidsbedrijven. De lijst in de volgende tabel is niet volledig maar bevat wel de voornaamste privatiseringen.

---

1. De Italiaanse openbare omroep RAI staat onder druk om twee van haar drie kanalen aan het privé-initiatief over te laten omdat zij door haar reclame-inkomsten de concurrentie met de andere commerciële zenders verstoort.

TABEL 1 - Lijst van de grootste privatiseringen 1993-1999

Bedrijf	Opbrengsten voor de overheid in miljarden BEF
ASLK	119,5
Belgacom	73,3
Beroepskrediet ^a	0,3
Distrigaz	3,3
NIM	15,2
NMKN	4,6
NILK	2,6
Sabena	6,0
Totaal federale overheid	224,8
GKB-Dexia	55,6
Totaal lokale overheden	55,6
Barco	1,9
Plant Genetic Systems	5,4
Gimv	27,6
Cockerill Sambre	26,1
Totaal gewesten	61,0
Totaal	341,4

a. Eerste privatisering van de regering-Verhofdstadt, die 51,4% aandelen verkocht in 1999.

Bron: Pauwels, J.P. in De privatisering in dienst van het algemeen belang, Documentatieblad, nr 3, 1998, Van Rompuy H. internetsite mei 1999, jaarverslagen en pers. Hoeveel de verkoop van PGS opbracht voor de Gimv staat niet in het jaarverslag van de Gimv vermeld. Er staat enkel dat er een meerwaarde van meer dan 4 miljard BEF werd gerealiseerd. Uit de pers van 1996 blijkt dat 75% van de aandelen van PGS voor 16,8 miljard BEF werd verkocht. In 1995 had de Gimv 24,05% van de aandelen van PGS international in Nederland, dus een opbrengst van 5,4 miljard BEF. Idem voor Barco: in mei 1994 werden 750 000 aandelen door de Gimv verkocht. De koerswaarde van het Barco-aandeel op 31/12/1994 bedroeg 2520 BEF. Eenzelfde aantal warrants werd verkocht maar wij beschikken niet over de nodige informatie over de prijs. Tot slot werd de Gimv op de beurs gebracht in 1997. De beurskapitalisatie bereikte 92,0 miljard BEF einde 1988 en hiervan is 30% of 27,6 miljard BEF in handen van het publiek.

142 miljard BEF of meer dan de helft van de opbrengst van de privatiseringen van de federale instellingen ging naar de afbouw van de overheidsschuld¹. De onrechtstreekse impact op het federaal begrotingstekort is evenwel klein. Het gaat immers om een verlichting van de interestlast op slechts 142 miljard BEF terwijl de totale Rijksschuld in 1998² 9 711 miljard BEF bedroeg.

De privatiseringen van de overheidsondernemingen die onder de bevoegdheid van de federale overheid staan, werden in België begeleid door de Commissie voor Evaluatie van de Activa van het Rijk. Haar gezag werd ondermijnd doordat verscheidene overheidsdiensten de verkoop zelf in handen namen. Met een minister van Overheidsondernemingen en -participaties is alvast een globale aanpak verzekerd.

1. Dat bedrag werd geciteerd door H. Van Rompuy. De Europese Commissie verbiedt de opbrengsten van de privatiseringen te gebruiken in de berekening van het financieringsvermogen van de overheid. De netto-opbrengsten van de privatiseringen van 1993 en 1994, respectievelijk 32 en 33 miljard BEF, werden oorspronkelijk geboekt als begrotingsontvangsten, een techniek die door Eurostat werd verworpen. Zie hiervoor Pauwels.
2. Conjunctuurnota, Ministerie van Financiën, 1999/5/150.

De regering-Verhofstadt heeft in haar regeringsverklaring¹ een aparte paragraaf besteed aan de modernisering van de overheidsbedrijven. Drie doelstellingen worden geformuleerd:

1. *De regering zal in samenwerking met elk overheidsbedrijf een strategisch plan opstellen dat de rol en de opdrachten van het overheidsbedrijf op middellange termijn definieert.*
2. *De overheidsbedrijven worden gemoderniseerd door de aanpassingen aan de technologische ontwikkelingen en door de openstelling van de markten. Deze modernisering zal uitmonden in een belangrijke valorisatie van de overheidsactiva. De opbrengst hiervan zal in mindering van de overheidschuld worden gebracht.*
3. *Het privaat-publiekpartnerschap wordt aangemoedigd om de nodige investeringen te verwerven in volgende domeinen: mobiliteit, beheer van publiek onroerend goed en informatiseren van de overheidsdiensten.*

In de federale beleidsverklaring² aan het parlement wordt een wijziging van de wet op de overheidsbedrijven aangekondigd. De herstructurering moet leiden tot:

- het wegwerken van de ongezone politisering in de beheersstructuren;
- een grotere verantwoordelijkheid voor de beheerders;
- moderne, efficiënte en klantvriendelijke ondernemingen.

In de beleidsnota 2000 van de minister van Telecommunicatie en Overheidsbedrijven en Participaties wordt het begrip publiek-privaatpartnerschap ingevuld door het project rond de informatisering en standaardisering van de federale administratie. Er werd hiervoor 1 miljard BEF voorzien in de federale begroting en minstens een gelijkwaardige inbreng wordt van de privé-sector verwacht. Een tweede aangekondigd publiek-privaatpartnerschap wordt opgestart rond het Gewestelijk Express Net om het openbaar vervoersnet in en rond Brussel te verbeteren³.

Om de privatiseringen in België te situeren, is in bijlage A een tabel opgenomen die de bedragen van de privatiseringen in de landen van de Europese Unie weergeeft. In 1997 staat België op de zevende plaats. In Italië werd voor een uitzonderlijk hoog bedrag geprivatiseerd namelijk 27,7 miljard dollar. Dat geld werd verkregen door onder andere de verkoop van de olie- en gasmaatschappij ENI en de privatiseringen van een deel van de maatschappijen die afhangen van het IRI (Instituut voor de Industriële Heropbouw) dat in de toekomst volledig geprivatiseerd wordt. In 1999 realiseert de Italiaanse regering de grootste beursgang ter wereld met de introductie van de elektriciteitsmaatschappij Enel. Die privatiseringen waren een noodzakelijke voorwaarde om te kunnen voldoen aan de opgelegde normen voor deelname aan de euro⁴.

---

1. De brug naar de eenentwintigste eeuw, regeringsverklaring van de federale overheid, juli 1999.
 2. Federale beleidsverklaring bij de opening van de parlementaire zitting 1999-2000 op 12 oktober 1999.
 3. Algemene beleidslijnen van de minister van Telecommunicatie en Overheidsbedrijven en Participaties voor het begrotingsjaar 2000, p.26.
 4. De Morgen, 2/11/ 1999. Volgens het persbericht heeft Enel een marktkapitalisatie van 53 miljard euro, die van Electrabel 17 miljard euro.

Afbakening van het studiedomein

Het onderzoeksdomein van deze paper is de marktgebonden activiteiten van de overheid in kaart brengen. In het voorgaande deel hebben wij vooral de economische theorie rond het overheidsoptreden toegelicht. Dit deel behandelt summier de juridische aspecten van de overheidsinstellingen en geeft uitleg bij enkele begrippen.

A. Definities

De definitie die in deze paper wordt gebruikt om het begrip overheid te omschrijven, is gebaseerd op de gangbare definitie in de Nationale Rekeningen.

De sector overheid (Sector 13) omvat de overheidsadministraties en alle overheidsinstellingen die een geheel van activiteiten, hoofdzakelijk de levering van niet-marktgoederen en -diensten, ten behoeve van de samenleving beheren en financieren. Onder de sector overheid vallen ook de wettelijke sociale verzekeringsinstellingen en de instellingen zonder winstoogmerk met eigen rechtspersoonlijkheid, die geen marktproducent zijn, die onder toezicht staan van de overheid en voornamelijk door haar worden gefinancierd¹. De aldus gedefinieerde sector overheid wordt in deze paper niet beschreven. Wat wij wel onderzoeken, zijn de **marktgebonden** goederen en diensten die door de overheid worden geproduceerd.

Dankzij de invoering van het Europees Stelsel van Rekeningen (ESR 1995) zullen wij in de nabije toekomst uit de sectorrekeningen het belang van de niet-financiële en financiële vennootschappen in handen van de overheid kennen. De sector niet-financiële vennootschappen (Sector 11) bestaat uit institutionele eenheden waarvan de verdelingstransacties en financiële transacties gescheiden zijn van die van hun eigenaars. Zij zijn marktproducenten met als hoofdactiviteit de productie van goederen en niet-financiële diensten. Een niet-financiële vennootschap is in handen van de overheid als de overheid **zeggenschap** heeft over die vennootschap. Zeggenschap wordt gedefinieerd als de bevoegdheid om het algemeen ondernemingsbeleid te bepalen door, zo nodig, de zaakvoerders en/of bestuurders te benoemen. Er is sprake van zeggenschap als meer dan de helft van de aandelen met stemrecht in iemands bezit is of als er op een andere wijze een meerderheidsbelang is. Vervolgens kan de overheid zeggenschap over een onderneming hebben op grond van een speciale wet, besluit of verordening waarbij de overheid wordt gemachtigd om het ondernemingsbeleid te bepalen of directieleden te benoemen.

---

1. Nationale Bank van België, Nationale Rekeningen, 1998, deel 2 rekeningen van de overheid, p.13.

In de Belgische wetgeving op de boekhouding en de jaarrekening van 17 juli 1975 wordt het begrip controle als volgt gedefinieerd:

§3. de controle is in rechte en onweerlegbaar vermoed:

- 1. wanneer zij voortvloeit uit het bezit van de meerderheid van de stemrechten verbonden aan het totaal van de aandelen van de betrokken onderneming;*
- 2. wanneer een vennoot het recht heeft de meerderheid van de bestuurders of zaakvoerders te benoemen of te ontslaan;*
- 3. wanneer een vennoot krachtens de statuten van de betrokken onderneming of krachtens met die onderneming gesloten overeenkomsten over de controlebevoegdheid beschikt;*
- 4. wanneer op grond van een overeenkomst met andere vennoten van de betrokken onderneming, een vennoot beschikt over de meerderheid van de stemrechten verbonden aan het totaal van de aandelen van die onderneming;*
- 5. in geval van gezamenlijke controle.*

§4. de controle is in feite wanneer zij voortvloeit uit andere factoren dan bedoeld in §3.

§5. om de controlebevoegdheid vast te stellen:

- 1. wordt de onrechtstreekse controlebevoegdheid via een dochteronderneming bij de rechtstreekse controlebevoegdheid geteld;*
- 2. wordt de controlebevoegdheid van een persoon die optreedt krachtens een overeenkomst van lastgeving, commissie, portage, naamgeving, fiducia of een overeenkomst met een gelijkwaardige uitwerking, voor rekening van een andere persoon, geacht uitsluitend in bezit te zijn van laatsgenoemde.*

Algemeen wordt zeggenschap of controle dus bereikt als een persoon of een onderneming meer dan 50% van de participaties bezit. Maar om alle misverstanden van bij de aanvang uit de weg te ruimen, moet het basisbegrip 'participatie' duidelijk worden omschreven. In de volgende analyse beperken wij ons tot de **directe en indirecte participaties van 10% of meer**. Dat is naar analogie met de definitie die het IMF inzake buitenlandse directe investeringen hanteert en met de wet op de boekhouding die de verplichting oplegt om de deelnemingen vanaf 10% te vermelden in de jaarrekening¹. Wij besteden uiteraard ruime aandacht aan de meerderheidsparticipaties.

Een directe participatie betekent dat een onderneming rechtstreeks een participatie neemt in een andere onderneming. De overheid neemt een indirecte participatie in een dochteronderneming waarover een onderneming, waarin ze al participeert, een controlebevoegdheid heeft. Bijvoorbeeld, in 1997 participeert Gimvindus voor 27,8% in Sidmar dat zelf rechtstreeks voor 99,99% participeert in Sidarfin. De overheid is dus onrechtstreeks aandeelhouder voor 27,8% in Sidarfin.

---

1. Wet van 17 juli 1975 op de boekhouding en de jaarrekening: ... *Behoudens bewijs van het tegendeel, te vermelden in de toelichting, wordt vermoed een deelneming te zijn: het bezit van maatschappelijke rechten die één tiende vertegenwoordigen van het kapitaal, van het maatschappelijk fonds of van een categorie aandelen van een vennootschap...*

De 10 percent-regel sluit wel een aantal belangrijke participaties uit zoals de participatie van 5% door de zuivere intercommunales in Electrabel en de gezamenlijke participatie van de gewesten van minder dan 10% in Mobistar.

Om zicht te krijgen op de controlemacht van de overheid, onderscheiden wij twee groepen ondernemingen:

1. De overheidsbedrijven. Dat zijn de ondernemingen waarin de overheid een meerderheidscontrole van meer dan 50% heeft. Deze groep wordt in de Nationale Rekeningen afzonderlijk behandeld. De **controle en niet de eigendom** bepaalt of een onderneming in de Nationale Rekeningen gerangschikt wordt in de groep ondernemingen die al dan niet in handen van de overheid is. De ondernemingen waar de overheid en privé-sector elk 50% bezit, werden toegewezen aan de sector *niet* in handen van de overheid.

In de energiesector kunnen de gemeenten beschikken over een voorkeursaandeel wat hen een meerderheidscontrole geeft. Ook de Belgische Staat heeft na de privatisering van Distrigaz één bijzonder aandeel of *golden share* bekomen waaraan specifieke rechten verbonden zijn¹. Met die informatie is echter geen rekening gehouden in deze studie.

2. De 100%-dochters van de overheid of de overheidsbedrijven onder de volledige controle van de overheid.

B. Belgische wetgeving rond de instellingen van openbaar nut en de overheidsbedrijven

In België is er geen wetgeving die een algemene definitie geeft van het begrip overheidsbedrijf of -onderneming². Overheidsondernemingen worden gereguleerd door verschillende wetten en decreten. Vele instellingen worden door een aparte wet³ of decreet gereguleerd. Wij geven een overzicht van de basiswetgeving op federaal niveau.

De basiswetgeving van de instellingen van openbaar nut is te vinden in de **wet van 27 juni 1921** waarbij enerzijds aan de verenigingen zonder winstgevend doel en anderzijds aan de **instellingen van openbaar nut** rechtspersoonlijkheid wordt verleend.

-
1. Die rechten worden uitgeoefend door de federale minister bevoegd voor energie en omvat het recht op verzet bij transacties van strategische activa, het recht op twee vertegenwoordigers in de raad van bestuur en een vetorecht in de jaarvergadering omtrent een aangelegenheid die de doelstellingen van het energiebeleid aanbelangt.
  2. OESO, Comparative overview of privatisation policies and institutions in OECD member countries, p.7.
  3. Bijvoorbeeld, het Planbureau kreeg zijn juridische basis binnen de wet van 15 juli 1970 houdende de organisatie van de planning en de economische decentralisatie. Gezien de rol en de opdrachten van het Planbureau ondertussen erg evolueerden, werd de instelling hervormd in de wet van 21 december 1994 waardoor het Federaal Planbureau een instelling van openbaar nut werd.

In de **wet van 17 juli 1975** op de boekhouding en de jaarrekening van de ondernemingen en haar uitvoeringsbesluiten, worden de **openbare instellingen** die een statutaire opdracht vervullen van commerciële, financiële of industriële aard als een onderneming gedefinieerd. Enkel de grote openbare instellingen die een volledig jaarrekeningschema moeten indienen, zijn onderworpen aan de openbaarmaking van hun jaarrekening¹.

Met de **wet van 16 maart 1954** organiseerde de overheid de controle op **sommige instellingen van openbaar nut**. De instellingen werden opgedeeld in vier categorieën:

- Categorie A zoals het Federaal Planbureau, de Regie der Gebouwen, het Instituut voor Veterinaire Keuring. Deze overheidsinstellingen zijn onderworpen aan het hiërarchisch gezag van de ministers van wie ze afhangen en hebben geen bestuurscomité of raad van bestuur. De andere categorieën van instellingen van openbaar nut daarentegen hebben een eigen bestuursorgaan.
- Categorie B zoals de Belgische Dienst voor Buitenlandse Handel, het Paleis voor Schone Kunsten.
- Categorie C of de financiële parastatalen, zoals de Nationale Delcredere-dienst of deze met eigen inkomsten, zoals de Nationale Loterij.
- Categorie D of de sociale parastatalen, zoals de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid, de RSZ, het RIZIV en de RVA.

Deze indeling stemt overeen met de afnemende mate van controle door de toezichhoudende minister(s).

De wetgeving op de overheidsbedrijven werd hervormd door de **wet van 21 maart 1991** betreffende de hervorming van **sommige economische overheidsbedrijven**². Bij die wet werd het statuut van autonoom overheidsbedrijf gecreëerd. Het is ook de enige wet die de term overheidsbedrijf invoert zonder het begrip echt te definiëren. Opmerkelijk is wel dat die wet initieel een anti-privatiseringswet was die de concurrentiepositie van de overheidsbedrijven wilde vrijwaren binnen een Europese markt met gedwongen liberalisering. De wetgever wou de bedrijven efficiënter maken en responsabiliseren via een contract. Volgens die wet kan elk organisme van openbaar nut beheersautonomie bekomen door een beheerscontract met de Staat te sluiten. Volgende instellingen van openbaar nut hebben het statuut van autonoom overheidsbedrijf bekomen:

- Belgacom;
- de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen;
- De Post;
- de Regie der Luchtwegen, nu omgevormd tot BIAC en Belgocontrol.

---

1. Zie art. 80 Vennootschappenwet en art. 10 KB 12/9/1983 geciteerd in Financiële analyse van de onderneming van H. Ooghe en C. Van Wymeersch.
2. Recentelijk is een werkgroep voor de huidige regering begonnen met het opstellen van een voorontwerp van wijziging van de wet van 21 maart 1991, zie Feiten, nummer 39, 11 oktober 1999.

Alle federale instellingen van openbaar nut van categorie D, dit zijn de openbare instellingen van sociale zekerheid, zullen in de loop van het jaar 2000 het statuut van autonoom overheidsbedrijf krijgen. Momenteel worden er voor iedere instelling boordtabellen opgesteld, die de doelstellingen en de nodige middelen bepalen.

Ook op regionaal niveau werden contracten afgesloten. Alle instellingen van openbaar nut in Vlaanderen, de zogenaamde VOI's hebben een beheersovereenkomst en geen beheerscontract met de Vlaamse Gemeenschap. Zij zijn dus autonoom maar juridisch vallen de meeste nog onder de wet van 16 maart 1954¹ en niet onder de wet van 21 maart 1991 die het beheerscontract stipuleert. Bij de Franse Gemeenschap werd de RTBF omgevormd tot een autonoom overheidsbedrijf van culturele aard. De MIVB heeft een beheerscontract afgesloten met het Brussels Gewest.

Op gemeentelijk niveau bestaan er ook autonome gemeentebedrijven. Voor Vlaanderen is dit het Autonoom Havenbedrijf van Antwerpen, de Woonregie van de stad Kortrijk, het Autonoom Havenbedrijf van Oostende en binnenkort het Autonoom Havenbedrijf van Gent.

Ten slotte, bevat de **wet van 17 juni 1991**² de reglementering van de overheidsparticipaties in de financiële sector. De Federale Participatiemaatschappij valt onder deze wet.

-
1. Zie Matthijs H., de VOI's omvatten alle functioneel gedecentraliseerde diensten die afhangen van de Vlaamse Gemeenschap en/of het Vlaamse Gewest met uitzondering van Gimvindus, de Vlaamse Milieuholding, de Limburgse Reconvertiemaatschappij en de openbare Vlaamse universiteiten
  2. De wet tot organisatie van de openbare kredietsector en tot harmonisatie van de controle en werkingsvoorwaarden van de kredietinstellingen werd herbenoemd tot de wet tot organisatie van de openbare kredietsector en van het bezit van deelnemingen van de openbare sector in bepaalde privaatrechtelijke financiële vennootschappen.

C. Moeilijkheden bij de verzameling van de data

De bron van onze informatie is de balanscentrale. Dit betekent dat enkel de ondernemingen die een jaarrekening **neerleggen** bij de balanscentrale in de analyse worden opgenomen. Enkele grote overheidsondernemingen leggen geen jaarrekening neer zoals enkele havenbedrijven, de openbare omroepen¹ en de vroegere Regie der Luchtwezen, nu omgevormd tot twee autonome overheidsbedrijven waarvan BIAC wel een jaarrekening indient en Belgocontrol er geen indient. Zelfs indien een overheidsinstelling van commerciële, financiële of industriële aard volgens haar juridische rechtsvorm of omwille van haar statuten geen rekening moet indienen, is het vanuit economisch standpunt niet begrijpelijk dat zij niet zoals de privé-ondernemingen onderworpen zijn aan de boekhoudwetgeving. In totaal werd uit de lijst² van de eenheden van de openbare sector een **vijftigtal namen van niet-financiële vennootschappen niet in de balanscentrale teruggevonden**. De KBC schat dat voor de globale economie één op tien ondernemingen helemaal geen jaarrekening bij de balanscentrale indient³. Van de 243 intercommunales in België zijn er 200 die een jaarrekening indienen bij de balanscentrale. Wel zijn de grootste intercommunales in ons gegevensbestand opgenomen. De onvolledigheid van de lijsten vormde voor ons een eerste probleem.

Andere bronnen werden daarom geraadpleegd om de lijst van de overheidsparticipaties samen te stellen:

- De lijst van de openbare instellingen, opgesteld door het NIS. Het betreft een selectie van alle btw-plichtigen of rechtspersonen die het cijfer twee als beginnummer hebben. Van die 6968 openbare instellingen zijn er slechts 250 ondernemingen die een jaarrekening neerleggen bij de balanscentrale. De meeste instellingen behoren tot de sector overheid en niet tot de sector niet-financiële instellingen in handen van de overheid. Voorbeelden zijn de kerkfabrieken, de gemeentebesturen, de OCMW's en de waterschapsadministraties.
- De lijsten van de Commissie voor de Inventaris van het Vermogen van de Staat.
- De lijst van de Vlaamse openbare, wetenschappelijke en andere instellingen uit de gids van de Vlaamse overheid.
- De lijst uit de guide Région wallonne.
- De cd-rom Van Dijk met de jaarrekeningen van de Belgische bedrijven, **editie februari 1999**. Er zijn 281 openbare instellingen opgenomen waarvan 258 zonder een specifieke rechtstoestand.

---

1. Na telefonisch contact met de VRT blijkt dat zij nu wel een jaarrekening moet indienen bij de balanscentrale, na de omvorming tot nv.
2. Nationale Bank van België, De eenheden van de publieke sector, stand van zaken op 13/07/1999, opgesteld door de expertengroep van de algemene database van de afdeling Nationale Rekeningen.
3. KBC, Economisch Financiële Berichten, 22 oktober 1999.

- De jaarverslagen van de belangrijkste overheidsondernemingen. Hieruit blijkt dat de overheidsondernemingen meer participaties beheren dan er in hun jaarrekening en in de toelichting van hun jaarrekeningen vermeld staan. Bijvoorbeeld de federale investeringsmaatschappij beheert aandelen in naam en voor rekening van de overheid zonder er eigenaar van te zijn. Ook de gewestelijke investeringsmaatschappijen beheren meer participaties dan in hun jaarrekeningen vermeld staan.

Een tweede moeilijkheid bij het opstellen van de lijst van de overheidsparticipaties is de classificatie van de activiteit van de onderneming en het **soort jaarrekening** dat de onderneming moet indienen. Hoort een onderneming bij de financiële sector of niet? De financiële ondernemingen die qua jaarrekening dezelfde structuur hebben als een niet-financiële vennootschap, zijn in deze analyse opgenomen¹. Voorbeelden zijn de openbare kredietinstellingen, de Federale Participatiemaatschappij en de holding Dexia Belgium. In totaal gaat het om 55 financiële instellingen. Merk op dat de gemeentelijke holding die de holding Dexia Belgium en het Gemeentekrediet controleert, als een niet-financiële vennootschap in de balanscentrale geklasseerd staat. Alle financiële instellingen in de enge zin zoals de geldscheppende instellingen en de verzekeringsmaatschappijen zijn dus niet opgenomen in deze analyse. Daarom zijn bijvoorbeeld voor het bankwezen de Nationale Bank van België, het Gemeentekrediet en de Bank van De Post en voor het verzekeringswezen de Nationale Delcredere dienst en de Verzekering van de Post-Leven niet opgenomen in de analyse. Die financiële instellingen leggen een andere vorm van jaarrekening neer bij de balanscentrale.

Ook de openbare ziekenhuizen, rusthuizen, rust- en verzorgingstehuizen en andere openbare welzijnsinstellingen zijn onderworpen aan specifieke bepalingen van boekhouding en zijn in deze analyse niet opgenomen hoewel zij marktgebonden activiteiten uitvoeren.

Een derde moeilijkheid is uit de jaarrekeningen de **uiteindelijke eigenaars** van een onderneming te kennen². Wie de eigenaar is en wie de controle over de onderneming heeft, is op basis van de cd-rom van de balanscentrale niet steeds te achterhalen. Sommige overheidsbedrijven worden gekenmerkt door een ondoorzichtige structuur via holdingmaatschappijen en kruisparticipaties. Bovendien vermelden niet alle ondernemingen hun volledige aandeelhoudersstructuur in de gepubliceerde jaarrekeningen. Een bijkomend probleem is dat enkel het aandeelhouderschap van **ondernemingen** wordt vermeld in de cd-rom van de balanscentrale en dat de overheid meestal niet als een onderneming optreedt, maar via mandatarissen. Gelet op alle moeilijkheden werd de volgende methode dan toegepast.

Wanneer enkel informatie over het aandeelhouderschap van de privé-sector beschikbaar is, werden deze aandelen afgetrokken van het totaal aantal aandelen om het aandeel van de overheid te kennen.

-
1. In de cd-rom van de balanscentrale zijn er 8000 financiële instellingen (code 65, 66 en 67) die een jaarrekening zoals de niet-financiële instellingen indienen. Ter info, de Federale Participatiemaatschappij heeft in de cd-rom als activiteitscode 65.231 financiële holding, maar met de verkoop van de ASLK zijn haar activiteiten meer toegespitst op de activiteitscode 74.151 management van holdings, die tot de niet-financiële sector behoort.
  2. In het vakjargon wordt dat UBO (*ultimate beneficiary owner*) genoemd.

Bij de gemengde intercommunales, dit zijn de intercommunales waar Electrabel als vennoot is toegetreten, varieert het aandeel van Electrabel naargelang de verschillende diensten die de intercommunale aanbiedt. In deze studie werd het belang in de activiteit elektriciteit van Electrabel in mindering gebracht om het belang van de gemeenten te kennen.

Bij de instellingen voor sociale huisvesting werd voor de ondernemingen waar de aandeelhouderstructuur niet bekend is, een fictief overheidsaandeel aangenomen¹.

---

1. Enkel het jaarverslag van de Brusselse Huisvestingsmaatschappij vermeldt de kapitaalstructuur. Voor Vlaanderen en Wallonië werden de meeste instellingen telefonisch gecontacteerd. Toch werd bij 150 instellingen voor sociale huisvesting een fictief overheidsaandeel toegekend. Voor verhuur en handel van sociale woningen werd 50% genomen en voor kredietverlening 10%. Ter info geven wij de resultaten van een ASLK-enquête bij haar klanten uitgevoerd. Voor het jaar 1995 was de kapitaalsverdeling als volgt: provincies en gemeenten: 32%, OCMW's en intercommunales: 3%, ASLK: 12%, privé-ondernemingen: 25% en particulieren: 28%.

Statistisch overzicht van de overheidsbedrijven en overheidsparticipaties in België

A. Beschrijving van de overheidsparticipaties

1. Aantallen

Van de 225 000 ondernemingen die in België een balans indienen bij de Nationale Bank van België zijn er slechts zes per duizend waarin de overheid voor minstens 10% direct en indirect aandeelhouder is. Niettegenstaande die kleine fractie van ondernemingen, gaat het toch om 1400 ondernemingen. De meeste ondernemingen hebben hun jaarrekening voor het boekjaar 1997 ingediend.¹ Enkel de ondernemingen zonder een specifieke rechtstoestand² worden in de analyse opgenomen. Het aandeel van de overheid in het kapitaal van deze ondernemingen is gemiddeld gelijk aan 50,5%. De verdeling is als volgt:

TABEL 2 - Participatiegraad van de overheid in de niet-financiële vennootschappen

Overheidsaandeel	Aantal ondernemingen	Procentuele verdeling	Gemiddeld aandeel van de overheid in kapitaal
10 tot 25,99%	485	34,6	16,9
26 tot en met 50%	386	27,6	40,7
50,01 tot en met 100%	529	37,8	88,4
<i>waarvan 100%</i>	<i>250</i>	<i>17,8</i>	<i>100,0</i>
Totaal	1400	100,0	50,5

De overheid heeft dus bij 18% van de participaties de volledige controle, bij 38% een meerderheidscontrole, bij 28% een blokkeringsminderheid en bij 35% een minderheidsparticipatie.

1. De informatie van de balanscentrale werd gehaald uit de cd-rom van het bureau van Dijk, editie februari 1999. Bij een aantal ondernemingen die hun boekhouding niet afsluiten op het einde van het jaar, was de jaarrekening met een afsluitdatum in het jaar 1998 beschikbaar, bij 37 ondernemingen was enkel de jaarrekening met een afsluitdatum in het jaar 1996 ingediend.
2. Zonder specifieke rechtstoestand sluit de volgende rechtsvormen uit: stopzetting, vereffening, fusie, opslorping, splitsing, ontbinding en faillissement.

Deze 1400 participaties zijn in een negenhondertal moedermaatschappijen gegroepeerd. Volgend schema geeft de structuur:

1400 OVERHEIDSPARTICIPATIES:		
waarvan 907 DIRECTE PARTICIPATIES		
waarvan 442 directe participaties zonder indirecte participaties		waarvan 465 directe participaties met 493 indirecte participaties

2. Oprichtingsjaar

De meeste ondernemingen zijn vóór 1980 opgericht. Tijdens de jaren tachtig werden er wel veel overheidsbedrijven opgericht door de gewesten, nadat de federale instellingen werden geregionaliseerd. In het recente verleden heeft de overheid meer minderheidsparticipaties genomen in pas opgerichte bedrijven dan zelf ondernemingen opgericht.

De oprichting van nieuwe ondernemingen waarbij de overheid de volledige controle bezit, is in de jaren negentig beperkt gebleven tot 30 ondernemingen. Uit de statistieken van de balanscentrale blijkt dat bijna de helft van de ondernemingen die nu nog actief is, in het laatste decennium werd opgericht. In de privé-sector is er meer beweging in de rechtstoestand van een onderneming omwille van fusies, overnames, stopzettingen, vereffeningen en faillissementen. In het laatste decennium is er een uitval van 8% in de privé-sector. Overheidsbedrijven hebben een langere levensduur omdat er weinig faillissementen zijn. Sommige overheidsinstellingen zijn bijvoorbeeld niet aan de wet van het gerechtelijk akkoord en de faillissementswet onderworpen. De bekendste faillissementen zijn de Boelwerf Vlaanderen en Forges de Clabecq. Vereffeningen komen in dezelfde mate voor als in de privé-sector. We denken aan de Opera van Vlaanderen, de Effectenbeursvereniging van Antwerpen, de Regie voor Maritiem Transport.

TABEL 3 - Oprichtingsjaar van de ondernemingen waarin de overheid participeert

Oprichting	Alle overheidsparticipaties		<i>waarvan meer dan 50% overheid</i>		<i>waarvan 100% overheid</i>	
	Aantal	%	<i>Aantal</i>	<i>%</i>	<i>Aantal</i>	<i>%</i>
Vóór 1980	476	45,1	254	69,3	95	59,6
1980 tot 1989	257	24,3	32	8,7	35	21,7
1990 tot nu	324	30,6	81	22,0	30	18,6
Totaal met informatie	1057	100,0	367	100,0	160	100,0
Geen informatie over oprichtingsjaar	343		162		90	
Totaal	1400		529		250	

3. Opsplitsing naar overheidsbestuur

De eerste groep overheidsbedrijven zijn de autonome overheidsbedrijven, zoals de NMBS, De Post en Belgacom. Zij hebben een beheerscontract afgesloten met de federale overheid. Een tweede groep overheidsbedrijven zijn de intercommunales of de samenwerkingsverbanden tussen de gemeenten. Zij zorgen voor de verdeling van water, elektriciteit, gas en televisiedistributie aan de inwoners van hun gemeenten. Ook de ophaling van huisvuil en huisvuilverwerking zijn intercommunaal georganiseerd. Een andere belangrijke taak van de lokale overheden is het aanbieden van sociale huisvesting. Een derde groep overheidsondernemingen staat onder het gezag van de gewestelijke overheden. De voornaamste taken van die overheidsondernemingen zijn de organisatie van het openbaar busvervoer en het verlenen van investeringskredieten zoals de Gimv, Gimvindus, SRIW en Gimb en hun dochterondernemingen.

Op gemeentelijk niveau bevinden zich de meeste zuivere overheidsbedrijven. De overheid beschikt hier over de volledige controle van de onderneming. In 1997 zijn er 188 overheidsbedrijven of 75% van het totaal aantal 100%-dochters in handen van de gemeenten.

De federale overheid privatiseerde en had in 1997 nog 10 ondernemingen voor 100% in haar bezit:

- de NMBS en dochters Technirail, Tuc Rail;
- de Federale Participatiemaatschappij en dochters Zephyr-fin en HST-FIN¹;
- De Post;
- de Nationale Loterij;
- de Nationale Maatschappij voor de Herstructurering van de Nationale Sectoren²;
- het NIRAS.

De gewesten hebben 642 participaties maar bij slechts één op vijf bedrijven beschikken zij over een meerderheidscontrole. Wallonië heeft de meeste participaties, maar Vlaanderen bezit meer meerderheidsparticipaties.

---

1. In 1997 zijn de aandeelhoudende ondernemingen van HST-FIN de Federale Participatiemaatschappij voor 68,75 % en de NMBS voor 31,25%. Anderzijds is HST-FIN 100% eigendom van de NMBS, evenwel echter met aandelen zonder stemrecht.

2. NMNS is een niet-actieve vennootschap.

TABEL 4 - Overheidsbestuur van de ondernemingen waarin de overheid participeert

Overheidsbestuur ^a	Alle overheidsparticipaties		waarvan meer dan 50% overheid		waarvan 100% overheid	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Federale overheid	121	8,7	54	10,4	10	4,0
Gemeenten en provincies	637	45,5	365	68,8	188	75,2
Gewesten	642	45,8	110	20,8	52	20,8
<i>waarvan Brussel</i>	70	5,0	11	2,1	8	1,2
<i>Vlaanderen</i>	262	18,7	54	9,6	23	9,2
<i>Wallonië</i>	310	22,1	45	8,5	26	10,4
Totaal	1400	100,0	529	100,0	250	100,0

a. Indien verschillende overheden in een onderneming participeren, werd die onderneming ondergebracht bij het overheidsbestuur met de hoogste participatiegraad.

In bijlage B wordt een alfabetische lijst gegeven van de 54 ondernemingen waarin de federale overheid, direct en indirect, meerderheidsaandeelhouder is. De lijst omvat naast het overheidsaandeel in het kapitaal van de onderneming enkele boekhoudkundige gegevens zoals eigen vermogen, toegevoegde waarde, omzet en het resultaat na belasting.

4. Activiteit

De overheid is meer actief in de dienstensector dan in de industrie. In de dienstensector is er een oververtegenwoordiging van financiële activiteiten: bijna de helft van de overheidsparticipaties werd genomen in financiële ondernemingen. Van de 680 financiële ondernemingen -exclusief banken en verzekeringen- op een totaal van 1400 ondernemingen zijn er 7 coördinatiecentra, 100 holdings en bijna 300 instellingen rond kredietverlening voor sociale huisvesting (financiering, verhuur en verkoop).

De activiteit openbaar bestuur¹ telt slechts 33 niet-financiële vennootschappen terwijl er volgens de telling van het Nationaal Instituut voor de Statistiek 1637 overheidsinstellingen zijn. Bijna al die 1637 overheidsinstellingen behoren tot de sector overheid, zoals de gemeenten en OCMW's. Ze worden hier niet besproken. De openbare instellingen die marktgebonden activiteiten uitoefenen met als activiteit openbaar bestuur zijn meestal intercommunales voor ruimtelijke ordening en economische expansie.

1. De sectie L openbaar bestuur van de Belgische versie van de Europese activiteitennomenclatuur (NACE-BEL).

TABEL 5 - Bedrijfstak van de overheidsbedrijven en overheidsparticipaties

Activiteit ^a	Overheids- participaties vanaf 10% %	Overheids- participaties vanaf 10% Aantal	<i>waarvan meer dan 50% overheid Aantal</i>	<i>waarvan 100% overheid Aantal</i>	Gemiddeld aandeel van de overheid in het kapitaal
Primaire sector	0,9	13	4	4	40,2
Industrie en bouw	18,7	262	26	8	31,1
Energie	3,4	47	24	21	66,6
Waterhuishouding	2,1	30	28	26	92,8
Handel, hotels, restaurants	5,6	78	6	0	25,8
Vervoer	6,1	83	30	12	49,2
Post en telecommunicatie	1,4	20	9	5	53,4
Financiën	48,5	680	291	81	53,9
Openbaar bestuur	2,4	33	27	25	83,3
Overige dienstverlening	11,0	154	84	68	62,1
Totaal	100,0	1400	529	250	50,5

- a. Voor overheidsparticipaties waar de activiteitscode niet bekend was in de balanscentrale, werd ofwel de NACE-code van het NIS genomen, ofwel werd de NACE-code zelf ingevuld op basis van de beschikbare informatie over de onderneming. Te vermelden valt dat een verschillende activiteitscode werd toegewezen aan één op vier ondernemingen, die zowel in de balanscentrale als in het NIS-bestand voorkomen. Hierbij werd een keuze gemaakt op basis van de informatie uit de onderneming. Veel voorkomende twijfelgevallen zijn onder meer:
- Gaat het om een financiële holding of managementactiviteiten van holdings. Die activiteiten werden samengenomen in de groep financiën;
  - Gaat het om een financieringsintercommunale of nutsverleningsintercommunale?

Het aandeel van de overheid in het kapitaal van de niet-financiële instellingen bedraagt gemiddeld 50,5%. Minderheidsparticipaties worden genomen in de industrie en de handel. Enkel in de waterhuishouding en het vervoer per trein heeft de overheid een quasi-monopolie¹. Hier bevinden zich de meeste 100%-dochterondernemingen van de overheid. In de energiesector, de financiële sector en de overige dienstverlening is de overheid meestal meerderheidsaandeelhouder.

De sectorale verdeling volgens overheidsniveau ziet er als volgt uit:

- De gewesten zijn voornamelijk actief in de industrie, de handel en de overige dienstverlening. Zes maatschappijen die zorgen voor het management² van hun deelnemingen beheren samen via hun directe en indirecte participaties³ 431 ondernemingen waarbij de gewestelijke overheden een participatie van 10% of meer in het kapitaal hebben.

1. De overheid beschikt niet over een volledig monopolie: van de 30 maatschappijen voor watervoorziening in de balanscentrale zijn er 4 met een inbreng van privé-kapitaal. Naast de NMBS zijn er nog 4 kleine spoorwegmaatschappijen in de privé-sector: Chemin de fer industriel du port de Vilvoorde et extensions; Eurorail international; Société cooperative de transports de l'entre Sambre et Meuse, de Chimay et des Ardennes; Verbindingsspoor der vaartkaai.
2. De moederbedrijven met als activiteit management van holdings zijn voor Brussel de Gimv, voor Vlaanderen Gimvindus, de Vlaamse Milieuholding en de Vlaamse Participatiemaatschappij (met een participatie in de Gimv) en voor Wallonië sriw en Société wallonne pour la Sidérurgie.
3. Enkel de deelnemingen waarvan de onderneming een balans indient bij de balanscentrale.

- De gemeenten zijn actief in de water-, energie- en huisvuilintercommunales en in het beheer van de sociale huisvestingsmaatschappijen.
- De federale overheid heeft relatief veel financiële ondernemingen opgericht.

TABEL 6 - Aantal ondernemingen volgens bedrijfstak en overheidsbestuur

	Federaal	Gewesten	Gemeenten en provincies	Totaal	
				Aantal	%
Industrie, bouw en primaire sector	9	256	10	275	19,6
Energie en water	0	2	75	77	5,5
Vervoer, post en communicatie	32	53	18	103	7,5
Financiën	61	193	426	680	48,5
Openbaar bestuur	6	1	26	33	2,4
Handel, hotels, restaurants en overige diensten	13	137	82	232	16,6
Totaal	121	642	637	1400	100,0

5. Rechtsvorm

Meer dan de helft van de overheidsparticipaties wordt genomen in ondernemingen die werden opgericht als een naamloze vennootschap volgens privaatrecht. Het gemiddelde aandeel van de overheid in deze groep bedraagt 35,2%. Naast de participaties in privé-ondernemingen hebben ook de meeste openbare investeringsmaatschappijen en openbare kredietmaatschappijen die privaatrechtelijke rechtsvorm aangenomen. De tweede meest voorkomende rechtsvorm is de coöperatieve vennootschap. Vooral de sociale huisvestingsmaatschappijen zijn volgens deze rechtsvorm opgericht. Op de derde plaats komen de openbare instellingen. Dit zijn de ondernemingen die een statutaire opdracht vervullen van commerciële, financiële of industriële aard. Zij ressorteren onder het publiekrechtelijk rechtssysteem. De meeste intercommunales hebben deze rechtsvorm aangenomen. Merk op dat 53 van de 250 ondernemingen die volledig door de overheid worden gecontroleerd niet volgens de rechtsvorm van openbare instelling zijn opgericht maar hoofdzakelijk als nv. Sommige overheidsbedrijven hebben een zeer specifieke vorm. Enkele voorbeelden:

- een publiekrechtelijke naamloze vennootschap, zoals de Federale Participatiemaatschappij, HST-FIN en VRT;
- een naamloze vennootschap van openbaar nut, zoals SRIW, Gimb, de Vlaamse Milieuholding, de Federale Investeringsmaatschappij, de Vlaamse Participatiemaatschappij, de NMBS, Belgacom en De Post;
- een naamloze vennootschap van publiek recht met sociaal oogmerk, zoals de Belgisch Technische Coöperatie¹.

1. Devroe Wouter, Deugdelijk bestuur van overheidsondernemingen, bijdrage tot het seminarie georganiseerd door het Instituut voor Bestuurders

Volgende instellingen hebben een publiek karakter maar leggen geen jaarrekening neer bij de balanscentrale:

- een vennootschap van publiek recht met rechtspersoonlijkheid, zoals SOFICO;
- een instelling van openbaar nut volgens privaatrecht. Slechts vier instellingen zijn opgericht volgens deze laatste vorm zoals het Belgisch Rode Kruis, het Instituut voor Tropische Geneeskunde, de Koning Boudewijn Stichting. Zij moeten geen balans neerleggen;
- een instelling van openbaar nut met rechtspersoonlijkheid zoals l'Office régional de promotion de l'agriculture et de l'horticulture.

Volgens A. Alen en W. Devroe zijn er achttien verschillende soorten gemengde rechtspersonen. Zij merken op dat de overheid bijzonder creatief is met het inzetten van juridische spitstechnologie. Doordat meer en meer overheidstaken door rechtspersonen met een gemengd publiek-privaatrechtelijk statuut worden uitgevoerd, ontstaat er rechtsonzekerheid en is het niet duidelijk welke rechter bevoegd is om geschillen op te lossen¹.

Vervolgens blijkt uit de volgende tabel dat de overheidsbedrijven die opgericht zijn volgens het statuut van een openbare instelling niet allemaal voor 100% door de overheid worden gecontroleerd: slechts 197 100%-dochters op 240 openbare instellingen

TABEL 7 - Rechtsvorm van de ondernemingen waarin de overheid participeert

Rechtsvorm	Alle overheidsparticipaties in %	Alle overheidsparticipaties Aantal	waarvan meer dan 50% overheid aantal	waarvan 100% overheid Aantal	Aandeel overheid in kapitaal
Naamloze vennootschap	59,9	838	169	46	35,2
Coöperatieve vennootschap	21,2	297	138	5	60,2
Openbare instelling	17,1	240	216	197	91,3
Andere ^a	1,8	25	6	2	36,8
Totaal	100,0	1400	529	250	50,5

a. Eenpersoonsvennootschap of besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid: 20; economisch samenwerkingsverband met zetel in België: 3; 1 regie, 1 gewone commanditaire vennootschap of vennootschap onder firma naam.

Uit deze paragraaf kunnen wij besluiten dat er geen éénduidig verband bestaat tussen de rechtsvorm en de concurrentiepositie van een onderneming in de markt. Ondernemingen die een openbare nutsfunctie hebben, zijn in principe opgericht door een overheid en hebben de publiekrechtelijke rechtspersoonlijkheid in de vorm van een openbare instelling. Omdat die rechtspersoonlijkheid in sommige gevallen ontoereikend is, werden ook privaatrechtelijke rechtsvormen aan sommige instellingen van openbaar nut verleend. Recent werden er een aantal gemengde publiek-privaatrechtelijke overheidsbedrijven opgericht of werden openbare instellingen omgevormd tot een naamloze vennootschap van openbaar nut².

1. De Financieel Economische Tijd, 3/1/2000, Overheid verliest greep op verzelfstandiging bestuurstaken, interview met A. Alen en W. Devroe.
2. In het kader van de wet van 21 maart 1991 over de autonome overheidsbedrijven.

De oprichting van die gemengde publiek-privatrechtelijke overheidsbedrijven impliceert dat deze overheidsbedrijven aan zowel het publiek- als privaatrecht zijn onderworpen. Tegenwoordig is de oprichting van naamloze vennootschappen van publiekrecht en de verlening van beheerscontracten aan autonome overheidsbedrijven in opgang. Deze ondernemingen zijn onderworpen aan het vennootschapsrecht¹ en aan het administratief recht voor de hen toegewezen opdrachten. Zij vervullen taken van openbaar belang en staan voor hun andere activiteiten in concurrentie met de privé-sector. Dochterondernemingen van de autonome overheidsbedrijven die niet betrokken zijn bij de uitvoering van de taken van openbare dienst, zijn autonoom en niet onderworpen aan de controle van minister, Rekenhof of Parlement.

De meeste administraties in België hebben hun commerciële, financiële en industriële activiteiten in aparte ondernemingen ondergebracht. Op federaal niveau is dit bijvoorbeeld nog niet het geval voor de drukkerij van het Belgisch Staatsblad, die tot het Ministerie van Justitie behoort en voor het Instituut voor Veterinaire Keuring, een parastatale A onder toezicht van de minister van Volksgezondheid. Op lokaal niveau zijn er nog een groot aantal marktactiviteiten die steeds onder de gemeentelijke administratie vallen, zoals de culturele centra, zwembaden en voetbalterreinen.

6. Beursgenoteerde ondernemingen

Eind 1998 zijn er slechts vijf beursgenoteerde ondernemingen op de termijnmarkt van Brussel waarin de overheid participeert voor 10% of meer². Dexia heeft de grootste beurswaarde met een marktwaarde op 31/12/1998 van 211 miljard BEF. De Belgische gemeenten en provincies hebben de helft plus één aandeel zodat de overheid bij de verkoop van haar aandelen op 31/12/1998 105,5 miljard BEF ontving³. Op de tweede plaats staat de Gimv met een marktwaarde van 92 miljard BEF. Op de derde plaats staat Distrigas en de lijst wordt afgesloten met Telinfo, een participatie van Gimvindus en IBA, een participatie van SRIW. Een overzicht van de beursgenoteerde ondernemingen staat in onderstaande tabel en geeft informatie over het boekjaar 1998.

-
1. Uitzonderingen op de vennootschapswet worden voor deze instellingen bij wet vastgelegd. Bijvoorbeeld, in het domein van de vennootschapsbelasting, de ontbinding en het stemrecht.
  2. Link Software, een participatie van Gimv is ingeschreven op de beurs zonder notering op 18/02/2000.
  3. De overheid kreeg voor 50%-1 aandeel 55,6 miljard BEF. Door de alliantie met Crédit local de France verdubbelde Dexia haar capaciteit en verhoogde de marktwaarde van de beursgenoteerde onderneming tot 105,5 miljard BEF.

TABEL 8 - Lijst van de beursgenoteerde bedrijven waarin de overheid voor meer dan 10% direct participeert op de termijnmarkt met informatie over het boekjaar 1998

Naam	Datum	Aandelen Aantal	Koers BEF	Marktwaarde miljard BEF	Aandeel overheid	
					%	miljoen BEF
Dexia	31/12/98	36 714 360	5750	211,1	50+1	105 554
Gimv	31/03/98	6 952 800	3970	92,0	70	64 406
Distrigas	31/12/98	702 636	50 800	35,7	24,99	8920
Telinfo	31/12/98	6 463 000	4060	26,2	18,09	4746
IBA	31/12/98	3 381 918	1596	5,4	30,23	1632

Bron: Beurs van Brussel, Jaarverslagen

De totale marktwaarde van het aandeel van de overheid in die vier ondernemingen bedraagt 185,2 miljard BEF. Volgens het overheidsbestuur zijn er in 1998 slechts twee niveaus actief op de Brusselse beurs: de lokale overheid met een bedrag van 114,5 miljard BEF en de gewesten samen met 66 miljard BEF.

7. Een sterke band met het buitenland

In deze paragraaf gaan wij na in hoeverre de overheidsbedrijven en overheids-participaties een band hebben met het buitenland. Dat kan op twee manieren gebeuren:

1. Een buitenlands bedrijf neemt een participatie in een Belgisch overheidsbedrijf.
2. Het Belgisch overheidsbedrijf neemt een participatie in een buitenlands bedrijf.

Van de 8085 multinationale¹ ondernemingen die actief zijn in België en een jaarrekening indienen bij de balanscentrale, zijn er 277 ondernemingen waarbij de overheid minstens 10% in het kapitaal van de onderneming heeft. Dit aandeel van 3,4% is bijna even hoog als voor de globale Belgische economie (3,6% zie schema hierna). Dat zou erop kunnen wijzen dat de Belgische overheidsbedrijven even dynamisch zijn als de privé-ondernemingen bij het sluiten van contracten met buitenlandse investeerders en het verwerven van buitenlandse participaties.

---

1. Een multinationale onderneming is een onderneming die controle heeft in ondernemingen in minstens twee landen. Het Federaal Planbureau heeft een databestand opgesteld van de multinationale ondernemingen die aanwezig zijn in de balanscentrale, toestand op 31/05/1999.

a. Participaties van buitenlandse ondernemingen in Belgische overheidsbedrijven

Er zijn in België 202 ondernemingen waarin zowel de overheid (voor meer dan 10%) als een buitenlandse vennootschap participeert. De relatie met buitenlandse groepen wordt geïllustreerd door volgende voorbeelden:

- De verwerving van 51% van de aandelen van Tractebel door Suez Lyonnaise des Eaux (Frankrijk). Die overname heeft repercussies voor de energie-intercommunales die Electrabel als partner hebben.
- De gedeeltelijke privatisering van drie grote overheidsbedrijven. Ten eerste was er de SAIR-groep, de holding boven SwissAir (Zwitserland) die een minderheidsparticipatie nam in Sabena¹. Vervolgens nam het internationaal consortium SBC (USA) en Singapore Telecom (Singapore) een minderheidsparticipatie in Belgacom. Ten slotte vormde het Gemeentekrediet een Europese alliantie met Crédit locale de France (50% België/ 50% Frankrijk).

De volgende tabel geeft een lijst van de grootste Belgische ondernemingen waarin de overheid participeert volgens omzet. Voor de gemeentelijke holding en de holding Dexia waren geen gegevens over omzet beschikbaar.

TABEL 9 - Lijst van de grootste Belgische ondernemingen waarin de overheid en een buitenlands aandeelhouder participeren, gerangschikt volgens omzet

Naam ^a	Omzet in miljarden BEF	Aandeel overheid in %	Aandeel buitenland in %	Belangrijkste buitenlandse aandeelhouder en land
1. Belgacom ©	151,8	50,10	44,90	SBC USA
2. Sidmar ©	150,6	26,41	71,74	Arbed Luxemburg
3. Distrigaz ©	73,6	24,99	33,63	Suez Frankrijk
4. Sabena ©	72,1	50,50	49,50	SAirgroup Zwitserland
5. ALZ ©	29,8	27,80	71,74	Arbed Luxemburg
6. IMEWO	25,7	29,36	+14	Suez Frankrijk
7. Gaselwest	25,1	23,02	+15	Suez Frankrijk
8. IVERLEK	24,8	43,49	+20	Suez Frankrijk
9. SIBELGAS	18,8	50,00	10	Suez Frankrijk
10. Intercontainer	18,0	10,34	?	? Frankrijk
11. IVEKA	17,4	60,59	8	Suez Frankrijk
12. Interenergie	15,8	50,00	10	Suez Frankrijk
13. Société chimique Prayon-Ruppel©	14,6	45,31	43	OCP Marokko

a. © betekent geconsolideerde rekening

1. De aandeelhoudersovereenkomst voorziet dat de SAIR-groep de meerderheidscontrole kan verwerven indien de Europese Commissie Sabena als EU-carrier blijft aanzien. Zie Beleidsnota van minister Daems, p. 16.

b. Participaties van Belgische overheidsbedrijven in het buitenland

Er zijn 218 ondernemingen in het buitenland met een Belgische overheidsparticipatie van 10% of meer. Die participaties werden genomen door 75 Belgische ondernemingen waarin de overheid participeert. Het aandeel van de Belgische overheid in het kapitaal van die buitenlandse ondernemingen is eerder klein met een gemiddelde van 28% en met de volgende verdeling:

- een minderheidsparticipatie van 10% tot 50% bij 90% van de buitenlandse filialen;
- een meerderheidsparticipatie van 50,01% tot 100% bij 10% van de buitenlandse filialen.

De participaties worden voornamelijk genomen in onze buurlanden: 38 in Frankrijk, 28 in Nederland, 25 in Duitsland, 20 in Luxemburg en 15 in het Verenigd Koninkrijk. Buiten Europa zijn enkel de Verenigde Staten van belang met 20 participaties.

De ondernemingen met een meerderheidsparticipatie van de Belgische overheid in het buitenland zijn de Gimv, BIAC, SRIW (via Durobor en Robotics and automation), de Sibs en Sibl via (Chaines-atelier mécanique-presses pour l'industrie), Sabena en de NMBS. Het volgende schema geeft de internationalisatie van de Belgische overheidsbedrijven.

	TOTALE BELGISCHE ECONOMIE: 224 118 ondernemingen	
3,6% of 8085 Multinationale ondernemingen in België	met	9359 filialen in het buitenland
	waarvan	
	OVERHEIDSPARTICIPATIES IN:	
3,4% of 277 ondernemingen in België		2,3% of 218 filialen in het buitenland
	waarvan	
	202 ondernemingen met een buitenlandse moeder 75 ondernemingen met 218 filialen in het buitenland	

---

8. Vergelijking van het durfkapitaal gefinancierd door de overheid en door de privé-sector

Durfkapitaal of venture kapitaal (VC) betekent in wezen het ter beschikking stellen van langetermijn risicokapitaal aan kleine, groeiende ondernemingen. Gewoonlijk is de tijd waarbinnen de durfkapitalist zijn winst onder de vorm van meerwaarde ziet, relatief lang: van 7 tot 10 jaar. Wat ondernemingen in durfkapitaal (VCF) zo specifiek maakt, is ongetwijfeld de grote betrokkenheid van VCF's met de onderneming. Dit gebeurt o.a. via de werkzaamheden in de Raad van Bestuur. Deze actieve betrokkenheid van de investeerders maakt deze investeringsvorm zo verschillend van andere vormen van kapitaalverstrekking. De VCF vraagt geen waarborg op zijn investering; dit wordt gecompenseerd door de rendementsverwachting.

De eerste openbare instelling die durfkapitaal of venture capital aan bedrijven verschafte was de Nationale Investeringsmaatschappij, die eind 1962 werd opgericht. Haar eerste opdracht was industriële en commerciële initiatieven bevorderen door de inbreng van risicodragend kapitaal in kleine en middelgrote ondernemingen, zonder evenwel de beheersautonomie van die ondernemingen uit te hollen. Ondertussen is de portefeuille van de Nationale Investeringsmaatschappij overgenomen door Ackermans & Van Haaren. De Staat heeft wel beslist om bepaalde participaties (17,7%) in de Nationale Investeringsmaatschappij te behouden. Die participaties werden in de Federale Investeringsmaatschappij, dochtervennootschap van de Federale Participatiemaatschappij, gegroepeerd¹. Met de regionalisering hebben ook de gewesten de taak op zich genomen om risicokapitaal te verschaffen.

De overheid is actief in het stimuleren van bedrijven met een groot risico. Wij gaan in deze paragraaf na in welke mate zij verschillen met de venture capital bedrijven (VCF's) in de privé-sector. Enkel de ondernemingen met een participatie van 10% of meer in het kapitaal van een dochteronderneming worden in de analyse opgenomen. Voor de lijst² van de VCF's wordt verwezen naar bijlage C. In werkelijkheid zijn er veel meer VCF's, maar ofwel leggen ze geen balans neer ofwel hebben ze geen deelnemingen in hun jaarrekeningen vermeld. Anderzijds zijn niet alle projecten waarin de VCF's participeren als durfkapitaal te definiëren. Dit onderscheid hebben wij in dit overzicht echter niet gemaakt.

-
1. De Federale Investeringsmaatschappij geniet binnen de oprichtingswet van de Nationale Investeringsmaatschappij een wettelijke indeplaatsstelling. Zij kan dus nog steeds voor eigen rekening risicovolle activiteiten ondernemen. Zij kan dat evenwel niet meer doen voor rekening en in naam van de federale overheid. Omdat in de huidige portefeuille van de Federale Investeringsmaatschappij geen VCF-projecten zitten, werd zij niet in de lijst van VCF opgenomen. Haar dochteronderneming, de Belgische Maatschappij voor Internationale Investing heeft een 40-tal deelnemingen, vooral in het buitenland. Zij is geen lid van een vcf-organisatie en is niet in deze analyse opgenomen.
  2. De lijst werd samengesteld op basis van de ledenlijst van European Venture Capital Association, de Belgian Venturing Association en een lijst verkregen van de Waalse administratie. Verschillende bedrijven zoals C.D. Technicom en Euroventures Benelux Team hebben een uitgebreide portefeuille maar geen deelnemingen en worden dus niet in de analyse opgenomen.

TABEL 10 - Deelnemingen in durfkapitaal 1996-1997

	Overheid 50% en meer ^a	Privé-sector en overheid minder dan 50%	Privé-sector	Totaal
Aantal VCF's met deelnemingen	13	8	14	35
Gemiddeld aandeel van de overheid in het kapitaal van de VCF's	71%	32%	0%	56%
Aantal deelnemingen van de VCF's	321	106	161	588
Aantal deelnemingen aanwezig in de balanscentrale ^b	291	90	132	503
Gemiddelde waarde in miljoen BEF				
Omzet	576	122	415	459
Toegevoegde waarde	156	30	72	115
Resultaat na belastingen	10	-3	16	9
Totaal aantal werknemers	15 764	1660	4528	21 414
<i>waarvan industrie</i>	12 622	636	3130	15 925
Starters ^c				
Aantal deelnemingen aanwezig in de balanscentrale	122	41	56	216
Totaal aantal werknemers	1527	352	769	2648
<i>waarvan industrie</i>	964	110	460	1534
Aantal stopzettingen aanwezig in de balanscentrale	32	11	10	52

a. Waaronder 3 VCF's waar de overheid en de privé-sector elk 50% van het kapitaal hebben.

b. Er zijn 10 bedrijven waar meerdere VCF's in participeren. Vandaar dat het totaal in de laatste kolom niet de som is van de drie voorgaande kolommen.

c. Starters of de bedrijven die werden opgericht na 1989.

De investeringsmaatschappijen van de overheid zijn actiever dan de privé-ondernemingen in het nemen van participaties in startende en risicovolle ondernemingen in België. In totaal werd er door de overheid kapitaal verschaft aan 427 ondernemingen, waarvan 11 ondernemingen in het buitenland.

Uit de cijfers blijkt het grote verschil tussen de investeringen in durfkapitaal door de overheid en door de privé-sector:

- De gemiddelde winst per deelneming is iets lager bij een openbare investeringsmaatschappij dan bij een investeringsmaatschappij uit de privé-sector. De gemengde investeringsmaatschappijen scoren echter het slechtst met een gemiddeld negatief resultaat.
- De gemiddelde toegevoegde waarde van de participaties in de zuivere openbare investeringsmaatschappijen is dubbel zo groot als in de privé-sector.
- De openbare investeringsmaatschappijen investeren meer in arbeidsintensieve sectoren.

Sinds 1990 investeerde de overheid in 163 nieuw opgerichte bedrijven. In totaal werden er 1879 arbeidsplaatsen gecreëerd, waarvan 57% in de industrie. Er werden 41 bedrijven opgestart in samenwerking met de privé-sector.

De zuivere privé-investeringsfondsen in durfkapitaal hebben tijdens de periode 1990-1997 in minder nieuwe ondernemingen geïnvesteerd.

B. Economisch belang van de ondernemingen waarin de overheid participeert

De volgende tabel vermeldt de resultaten van een enquête over het belang van de overheidsbedrijven de EU-landen in 1995. In de Europese rangschikking van het aandeel van de overheidsparticipaties in de toegevoegde waarde van de marktsector (de landbouwsector niet meegerekend), staat België op de tiende plaats, voorafgegaan door Duitsland en gevolgd door Denemarken.

TABEL 11 - Toegevoegde waarde, werknemers en loonmassa van de overheidsondernemingen in de EU-landen, 1995

Land	Aandeel in de toegevoegde waarde	Aantal werknemers in duizentallen	Aandeel in de loonmassa
Finland	19,0	159	14,7
Frankrijk	14,2	1524	11,9
Griekenland	14,0	169	12,0
Oostenrijk	14,0	220	10,0
Zweden	13,3	264	11,4
Portugal	13,1	128	6,0
Italië	13,0	1230	11,5
Ierland	11,0	60	9,3
Duitsland	10,0	1600	8,0
België	8,6	197	9,7
Denemarken	8,0	108	7,8
Spanje	7,2	387	6,0
Luxemburg	6,3	9	5,6
Nederland	6,0	108	3,4
Verenigd Koninkrijk	2,6	400	2,3
Totaal^a EU15	9,7	6563	8,0

a. Openbare sector in de marktsector exclusief de landbouwsector.

Bron: enquête Centre Européen des Entreprises à participation Publique et des entreprises d'intérêt économique général 1997.

1. Toegevoegde waarde

Het aandeel van de toegevoegde waarde¹ van de ondernemingen met de overheid als aandeelhouder in de niet-financiële sector is 14,5%. Volgens de definities van de Nationale Rekeningen is 10,2% van de toegevoegde waarde van de niet-financiële sector in handen van de overheid. De toegevoegde waarde van de ondernemingen waarin de overheid participeert, wordt voornamelijk door twee sectoren verworven: 55% gaat naar vervoer en communicatie en 20% wordt gecreëerd door energie en waterhuishouding. Bij de ondernemingen waarover de overheid de volledige controle bezit, is het aandeel 6,1%, waarvan 4,3% gerealiseerd wordt door vervoer en communicatie.

1. In de resultaatrekening is de toegevoegde waarde gelijk aan het verschil tussen de bedrijfsopbrengsten en de kosten van de door derden geleverde goederen en diensten. Zij dient om de interne bedrijfskosten waaronder lonen, afschrijvingen en kapitaalkosten te vergoeden.

Indien het overheidsaandeel in het kapitaal van de onderneming in rekening wordt gebracht bij de berekening van de toegevoegde waarde, verkrijgen wij de volgende gewogen bedragen: 9,8% voor alle overheidsparticipaties en 8,5% voor de overheidsondernemingen.

TABEL 12 - Procentuele verdeling van de toegevoegde waarde volgens activiteit en aandeel van de overheidsparticipaties in de totale toegevoegde waarde van de niet-financiële sector

Activiteiten	Totaal balanscentrale	Alle overheidsparticipaties		<i>waarvan meer dan 50% overheid</i>		<i>waarvan 100% overheid</i>
		Gewogen ^a		Gewogen		
Procentuele verdeling van de toegevoegde waarde in de niet-financiële sector^b						
Energie en waterhuishouding	6,6	20,0	17,8	12,0	13,5	16,5
Industrie, bouw, primaire sector	42,4	11,4	5,2	0,9	1,0	0,1
Handel, hotels, restaurants	20,6	0,4	0,1	0,0	0,0	-
Vervoer en communicatie	12,7	55,4	63,1	73,9	71,2	69,8
Financiën	13,4	5,6	4,9	4,0	4,2	1,4
Overige dienstverlening	4,3	7,2	8,9	9,2	10,1	12,2
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Aandeel van de overheidssector in de totale toegevoegde waarde van de overheid in de niet-financiële sector^c						
Energie en waterhuishouding		2,9	1,7	1,2	1,1	1,0
Industrie, bouw, primaire sector		1,7	0,5	0,1	0,1	0,1
Handel, hotels, restaurants		0,1	0,0	0,0	0,0	-
Vervoer en communicatie		8,0	6,2	7,5	6,0	4,3
Financiën		0,8	0,5	0,4	0,4	0,1
Overige dienstverlening		1,0	0,9	0,9	0,9	0,7
Totaal		14,5	9,8	10,2	8,5	6,1
Aandeel van de overheidssector in de niet-financiële sector^d						
Energie en waterhuishouding		44,7	28,0	18,9	18,9	15,5
Industrie, bouw, primaire sector		3,9	1,2	0,2	0,2	0,0
Handel, hotels, restaurants		0,3	0,1	0,0	0,0	-
Vervoer en communicatie		64,0	49,2	60,2	48,0	34,1
Financiën		6,1	3,7	3,1	3,1	0,6
Overige dienstverlening		20,5	17,4	18,5	21,9	17,4
Totaal		14,5	9,8	10,2	8,5	6,1
Aantal ondernemingen met	205 659	1400		529		250
<i>positieve toegevoegde waarde</i>	185 260	1188		436		200
<i>negatieve toegevoegde waarde</i>	20 399	212		93		50

- a. De toegevoegde waarde van de ondernemingen waarin de overheid participeert, werd gewogen met het aandeel van de overheid in het kapitaal van de onderneming.
- b. De toegevoegde waarde van sector i gedeeld door de totale toegevoegde waarde in de niet-financiële sector.
- c. De toegevoegde waarde van de overheid in sector i gedeeld door de totale toegevoegde waarde van de overheid in de niet-financiële sector.
- d. De toegevoegde waarde van de overheid in sector i gedeeld door de totale toegevoegde waarde in sector i.

In de balanscentrale heeft 10% van alle ondernemingen onvoldoende middelen om tijdens het boekjaar hun bedrijfskosten te financieren. Dit wil niet zeggen dat de onderneming met verlies werkt. Een negatieve toegevoegde waarde is echter wel een bedreiging voor het voortbestaan van de onderneming. Bij de ondernemingen waarin de overheid participeert, stijgt dit percentage naar 15% en naar 17% bij meerderheidscontrole. In de ondernemingen waar de overheid de volledige controle heeft, sluit één op vijf ondernemingen het laatste boekjaar af met een negatieve toegevoegde waarde¹.

De totale toegevoegde waarde van de ondernemingen waarin de overheid participeert, is 633 miljard BEF. Gewogen met het overheidsaandeel in het kapitaal van de onderneming bedraagt de toegevoegde waarde 426 miljard BEF. Zestien ondernemingen realiseren een gewogen toegevoegde waarde van meer dan 4 miljard BEF en verwezenlijken samen 70% van de totale toegevoegde waarde die door de overheidsparticipaties wordt gerealiseerd. In dalende orde gaat het om:

- de NMBS met een aandeel van 2,3% in de totale toegevoegde waarde van de niet-financiële sector;
- De Post met een aandeel van 1,3%;
- Belgacom met een aandeel van 2,4%, waarvan 1,2% gerealiseerd wordt door de inbreng van overheidskapitaal;
- de Nationale Loterij met 0,3%;
- Sabena met een aandeel van 0,5%, waarvan 0,23% gerealiseerd wordt door de inbreng van overheidskapitaal;
- de acht² openbare instellingen voor stedelijk en voorstedelijk personenvervoer samen, hebben een aandeel van 0,6%;
- Sidmar met een aandeel van 0,5%, waarvan 0,14% gerealiseerd wordt door de inbreng van overheidskapitaal;
- de haven van Antwerpen met een aandeel van 0,1%;
- de drie watermaatschappijen samen met elk een aandeel van 0,1%;
- vier energie-intercommunales.

De ondernemingen die ressorteren onder de federale overheid creëren de grootste toegevoegde waarde omdat zij aandeelhouder zijn van vijf bedrijven met een uitzonderlijk hoge toegevoegde waarde³. De gemeenten komen op de tweede plaats als gevolg van hun participaties in de nutsbedrijven en in de sociale huisvesting. De gewesten die voornamelijk in privé-ondernemingen participeren, scoren minder hoog. De volgende tabel geeft een overzicht.

---

1. Het gaat vooral om financiële instellingen, exclusief banken en verzekeringen. Bijna de helft van de activa zijn aangehouden in financiële vaste activa. Eén op drie ondernemingen boekt verlies.
 2. De Waalse vervoersmaatschappijen zijn opgericht per provincie.
 3. Van de 42 ondernemingen in België met een toegevoegde waarde van meer dan 10 miljard BEF, zijn er 7 ondernemingen waarin de overheid participeert. Voor de federale overheid zijn dit in dalende volgorde: Belgacom, NMBS, De Post, Sabena en de Nationale Loterij. Op gemeentelijk niveau is dat Distrigaz en voor Vlaanderen Sidmar.

TABEL 13 - Procentuele verdeling van de toegevoegde waarde en bedragen in miljarden BEF volgens overheidsbestuur

Overheidsbestuur	Alle overheidsparticipaties		<i>waarvan meer dan 50% overheid</i>		<i>waarvan 100% overheid</i>
		Gewogen		Gewogen	
Procentuele verdeling					
Federale overheid	51,6	58,5	69,4	66,3	64,2
Gemeenten en provincies	27,9	27,1	20,4	23,1	25,1
Gewesten	20,5	14,4	10,2	10,6	10,7
waarvan Brussel	1,8	2,4	2,3	2,6	3,7
Vlaanderen	13,7	8,9	5,9	6,1	6,6
Wallonië	5,0	3,0	2,0	1,9	0,4
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Bedragen in miljarden BEF					
Federale overheid	326,6	249,2	309,3	244,1	172,6
Gemeenten en provincies	176,4	115,6	91,0	85,0	67,6
Gewesten	129,8	61,3	45,3	39,2	28,7
waarvan Brussel	11,7	10,4	9,8	9,8	9,8
Vlaanderen	86,4	38,1	26,4	22,4	17,8
Wallonië	31,7	12,8	9,1	7,0	1,1
Totaal	632,8	426,1	445,6	368,3	268,9

2. Werkgelegenheid

Een juist beeld van het aantal werknemers van de openbare sector dat actief is in de niet-financiële marktsector kunnen wij niet geven¹. Wij baseren ons op twee tabellen. De eerste tabel is opgenomen in bijlage D en is samengesteld op basis van de gegevens van het federaal Ministerie van Ambtenarenzaken, aangevuld met gegevens uit de balanscentrale. Deze tabel is niet volledig omdat sommige niet-financiële instellingen niet in bovengenoemde bronnen voorkomen. De tweede tabel is samengesteld op basis van de 1400 participaties uit de balanscentrale. Hier is bij één op vijf ondernemingen het aantal werknemers onbekend, niettegenstaande dit in de jaarrekening zou moeten worden opgenomen. Volgens de balanscentrale stellen de ondernemingen waarin de overheid participeert, in totaal 197 889 mensen² tewerk. Dit aantal is niet gewogen met het overheidsaandeel in het kapitaal van de onderneming. Het aandeel van de

1. Bij een ruwe schatting op basis van alle beschikbare bronnen, komen wij uit op 270 000 werknemers. Hierin zit ook het personeel van de openbare ziekenhuizen, de rusthuizen, de rust- en verzorgingstehuizen en de andere welzijnszorginstellingen, waar in deze studie geen rekening mee werd gehouden. Het aandeel van de totale werkgelegenheid in de ondernemingen waarin de overheid participeert, bedraagt dan 9,2% van de niet-financiële marktsector.
2. Met de invoering van de sociale balans voor het boekjaar 1996 is het gemiddeld personeelsbestand in de toelichting van de balans niet meer ingevuld. Daarom hebben wij voor sommige ondernemingen de statistiek van 1995 gebruikt. Bij een groot aantal ondernemingen is de reeks van aantal werknemers niet meer consistent terwijl de reeks van de boekingspost personeelskosten wel consistent is. Bijvoorbeeld de NMBS heeft voor het boekjaar 1995 een gemiddeld personeelsbestand van 41 891 werknemers terwijl er slechts 1301 werknemers ingeschreven staan in het personeelsregister op de afsluitdatum van het boekjaar 1997. De reden hiervoor staat vermeld in het jaarverslag: *Het statutair personeel valt niet onder de notie van werknemer zoals bepaald door de wet van 22/12/1996. Bijgevolg omvat de sociale balans die door de NMBS moet worden neergelegd niet het statutair personeel.* Daarentegen omvatten andere boekhoudposten in verband met het personeel wel de uitgaven van het statutair personeel.

overheidsparticipaties in de totale werkgelegenheid van de ondernemingen in de balanscentrale bedraagt 12,8%¹. Dit aandeel is lager dan het ongewogen aandeel van de toegevoegde waarde van 14,5% in tabel 12.

Meer dan de helft werkt voor de federale overheid. De grote overheidsbedrijven zoals de Post, Belgacom, Sabena en de NMBS ressorteren immers onder de federale overheid. Bij de overheidsondernemingen werken er in totaal 164 768 personen en bij de 100%-overheidsbedrijven 119 837 personen, waarvan 71% bij de federale overheid, 16% bij de gemeenten en 13% bij de gewesten. Bij het Waalse Gewest werden de vervoersmaatschappijen gedeeltelijk geprivatiseerd, vandaar het lage percentage bij de 100%-bedrijven.

TABEL 14 - Werkgelegenheid volgens overheidsniveau, laatste boekjaar

	Aantal bedrijven		Jobs in alle bedrijven		waarvan jobs in 50,01% dochters	waarvan jobs in 100% dochters
	Aantal	%	Aantal ^a	%	Aantal	Aantal
Federale overheid	82	7,6	123 929	62,6	121 286	85 397
Gemeenten en provincies ^b	523	47,6	25 227	12,7	21 990	19 559
Gewesten	492	44,8	48 733	24,7	21 492	14 881
<i>waarvan Brussel</i>	57	5,2	6509	3,3	5515	5491
<i>Vlaanderen</i>	192	17,5	27 999	14,2	10 728	9140
<i>Wallonië</i>	243	22,1	14 225	7,2	5249	250
Totaal met informatie ^c	1097	100,0	197 889	100,0	164 768	119 837

- a. Het aantal personeelsleden werd niet gewogen met het aandeel van de overheid in het kapitaal van de onderneming
- b. Bij de gemengde energie-intercommunes wordt het personeel bij de privé-onderneming Electrabel en niet bij de intercommunale ondergebracht.
- c. Bij 303 ondernemingen is het aantal werknemers onbekend of is er geen personeel aanwezig.

De belangrijkste overheidsondernemingen met meer dan 5000 werknemers in België zijn in 1997: De Post (43 036), de NMBS (40 172), Belgacom (24 844), Sabena (9669), de MIVB (5415) en de Vlaamse vervoersmaatschappij (5071).

TABEL 15 - Toegevoegde waarde en personeel

	Totaal balanscentrale 1997 ^a	Alle overheids-participaties ^b laatste boekjaar	waarvan meer dan 50% overheid	waarvan 100% overheid
Toegevoegde waarde per personeelslid in miljoen BEF	2,5	3,0	2,7	2,3
Aantal ondernemingen met informatie	95 772	1050	403	181
Aandeel van personeelskosten in toegevoegde waarde	61,8	60,4	65,4	75,1
Aantal ondernemingen met informatie	112 332	1107	421	192

- a. Bron: Balanscentrale, statistieken 1997.
- b. Gegevens werden niet gewogen met het aandeel van de overheid in het kapitaal van de onderneming.

1. Het aantal personeelsleden is slechts bij 96 070 ondernemingen op 224 118 ondernemingen ingevuld.

Voor alle ondernemingen waarover informatie beschikbaar is in de balanscentrale voor het jaar 1997, is de productiviteit 2,5 miljoen BEF. Bij de ondernemingen waarin de overheid participeert, ligt de productiviteit iets hoger. Openbare ondernemingen zijn actief in sectoren met een hoge productiviteit zoals elektriciteitsintercommunales met een productiviteit van 8,3 miljoen BEF¹, Belgacom met 4,3 miljoen BEF en watermaatschappijen met 3,7 miljoen BEF.

De verdeling van de toegevoegde waarde is bij overheidsbedrijven meer bestemd voor de vergoeding van arbeid. Voor alle ondernemingen in de balanscentrale gaat 62% van de toegevoegde waarde naar de vergoeding van arbeid. Bij de 100%-dochter gaat 75% van de toegevoegde waarde naar personeelskosten. De overheid participeert dus in relatief arbeidsintensieve sectoren.

Bij 105 ondernemingen waarin de overheid participeert, is de gecreëerde toegevoegde waarde onvoldoende om de personeelskosten te vergoeden: bij 70 ondernemingen heeft de overheid een minderheidscontrole, bij 35 ondernemingen een meerderheidscontrole.

Tot slot geven wij de verdeling van loonlasten per overheidsniveau.

TABEL 16 - Personeelskosten volgens overheidsniveau, laatste boekjaar in miljarden BEF

	Aantal bedrijven	Personeelskosten in alle bedrijven		<i>waarvan meer dan 50% overheid</i>		<i>waarvan 100% overheid</i>
			Gewogen		<i>Gewogen</i>	
Federale overheid	85	216,1	177,8	210,2	176,0	139,2
Gemeenten en provincies	531	46,5	41,8	40,4	39,8	36,6
Gewesten	492	88,1	46,4	36,1	32,9	10,1
<i>waarvan Brussel</i>	57	11,5	10,5	10,1	10,1	10,1
<i>Vlaanderen</i>	190	52,7	25,3	17,3	16,2	14,4
<i>Wallonië</i>	245	23,9	10,6	8,7	6,6	1,1
Totaal met informatie	1108	350,7	266,0	286,7	248,7	201,4

De bovenstaande tabel geeft enkel een indicatie. De personeelskosten van de gemengde intercommunales worden op de jaarrekening van Electrabel geboekt. Vandaar het lage bedrag voor de gemeentelijke overheden.

Uit de Europese enquête in tabel 11 over het belang van de overheidsparticipaties blijkt dat België het enige land is waarbij het aandeel in de totale loonmassa groter is dan het aandeel in de totale toegevoegde waarde. De opstellers van de tabel wijzen op de onvolledigheid van de cijfers. In België bedraagt de verloning van werknemers in de niet-financiële sector 2930,2 miljard BEF in 1997². Het aandeel van de overheidsparticipaties in de niet-financiële sector is dus 12% en gewogen met het overheidsaandeel in het kapitaal van de onderneming is dat 9,1%. Die percentages zijn kleiner dan het aandeel van de overheidsparticipaties in de toegevoegde waarde met respectievelijk 14,5% en 9,8% (zie tabel 12). De hier bekomen percentages voor België zijn niet in overeenstemming met de resultaten uit de Europese enquête (zie tabel 11).

1. Inclusief de toegevoegde waarde per personeelslid van Electrabel die 6,2 miljoen BEF bedraagt.
2. Bron: Nationale Rekeningen

C. De boekhouding van de overheidsbedrijven en overheidsparticipaties

1. Specifieke kenmerken van de balansstructuur

Vooraf willen wij toch wijzen op de relativiteit van de cijfers die in dit deel aan bod komen aan de hand van het volgende citaat¹:

De interpretatie van jaarrekeningen stuit op het probleem dat de boekhoudkundige verslaggeving hoe langer hoe minder een exact beeld geeft van de bedrijfseconomische realiteit van veel ondernemingen. De boekhoudregels werden ontworpen op maat van industriële ondernemingen die alles in eigen huis afhandelen. Dat traditionele ondernemingsmodel is ondertussen echter achterhaald, zodat de klassieke balans- en rendementsratio's hun betekenis dreigen te verliezen.

De balansstructuur van de ondernemingen waarin de overheid participeert en de balansstructuur van alle ondernemingen in de balanscentrale zijn verschillend.

a. Balanstotaal

De overheid participeert in een aantal zeer grote bedrijven: 28% van die ondernemingen heeft een balanstotaal van meer dan één miljard BEF. De ondernemingen waarin de overheid voor meer dan 50% participeert, halen een gemiddeld balanstotaal van 5,7 miljard BEF. De 250 overheidsbedrijven onder de volledige controle van de overheid bereiken een gemiddeld balanstotaal van 8,4 miljard BEF.

TABEL 17 - Gemiddelde en procentuele verdeling van het balanstotaal

	Aantal ondernemingen	Balanstotaal kleiner dan 10 miljoen BEF	Balanstotaal 10 miljoen tot 1 miljard BEF	Balanstotaal groter dan 1 miljard BEF	Gemiddeld balanstotaal in miljard BEF
Alle overheidsparticipaties	1400	7,0%	65,2%	27,8%	3,028
waarvan meer dan 50% overheid	529	4,0%	52,7%	43,3%	5,737
<i>waarvan 100% overheid</i>	250	4,8%	49,0%	46,2%	8,357
Alle ondernemingen in de balanscentrale	233 791	55,3%	43,6%	1,1%	0,122

b. Vaste activa

Aan de actiefzijde is de verdeling verschillend doordat het aandeel van de materiële vaste activa één derde van het balanstotaal bedraagt tegenover één vierde voor alle ondernemingen in de balanscentrale. Die vaststelling klopt met de theorie van natuurlijke monopolies waarbij de vaste kosten hoog zijn. De materiële vaste activa van de NMBS bedragen 290 miljard BEF en staan als eerste gerangschikt, Belgacom komt op de tweede plaats met 138 miljard BEF. Ook de havenbedrijven, de intercommunales en de huisvestingsmaatschappijen hebben een relatief hoog aandeel in materiële vaste activa.

1. KBC, Economisch financiële berichten, p.6, 1999.

Bij de grote ondernemingen in de balanscentrale zijn de financiële vaste activa¹ goed voor 24,5% van het balanstotaal². Bij ondernemingen waarin de overheid participeert, heeft 70% één of meerdere participaties en vorderingen in een ander bedrijf met een gemiddeld bedrag van 820 miljoen BEF. Het aandeel van de financiële vaste activa³ van de overheidsparticipaties bedraagt 18,9% van hun balanstotaal.

c. Overdracht van winst en verlies

Aan de passiefzijde is er één opmerkelijk verschil bij de ondernemingen waarin de overheid participeert: globaal is er een overdracht van verliezen naar het volgende boekjaar terwijl voor alle ondernemingen in de balanscentrale er een winstoverdracht is. Er zijn 527 ondernemingen (38%) waarin de overheid participeert die verliezen naar het volgende boekjaar overdragen⁴. In totaal wordt er bij de ondernemingen waarin de overheid participeert, een verlies van 60,2 miljard BEF en een gewogen verlies van 37,9 miljard BEF overgedragen (zie verder naar de verdeling van het resultaat in tabel 20). Drie overheidsbedrijven boekten een uitzonderlijk groot verlies in 1997:

- Sabena met 19 miljard BEF en een gecumuleerd verlies van 52 miljard BEF tussen 1994 en 1997;
- de Société Wallonne pour la Sidérurgie met 9 miljard BEF en een gecumuleerd verlies van 33 miljard BEF tussen 1994 en 1997;
- de NMBS met 3 miljard BEF en een gecumuleerd verlies van 6 miljard BEF tussen 1994 en 1997.

d. Eigen vermogen

Een ander minpunt van overheidsparticipaties dat niet uit het gemiddeld profiel tot uiting komt, is het tekort aan eigen vermogen voor een aantal ondernemingen. De behoefte aan eigen vermogen wordt wel sterk bepaald door de sector waarin de onderneming actief is. Toch zijn er 623 ondernemingen of 45% van de overheidsparticipaties waarvan het eigen vermogen kleiner is dan 25% van het balanstotaal. Bij 293 ondernemingen of bij één op vijf is het eigen vermogen kleiner dan 10%⁵ van het balanstotaal. Bij 60 ondernemingen of bij 4% is het eigen vermogen negatief, voor alle ondernemingen in de balanscentrale stijgt dit percentage naar 14%.

Anderzijds genieten overheidsbedrijven een aantal voordelen die niet voor de privé-sector gelden. Zo zijn een aantal overheidsbedrijven niet onderworpen aan de faillissementswet. Sommige ondernemingen kunnen beschikken over één of andere vorm van staatswaarborg, die voor derden meer zekerheid biedt en voor het overheidsbedrijf geen directe kost vergt.

1. Dit zijn de participaties en vorderingen in andere ondernemingen.
2. KBC, de rendabiliteit van de Belgische bedrijven in 1998, p.6.
3. Dit zijn de deelnemingen en vorderingen in andere ondernemingen.
4. Voor alle actieve ondernemingen in de balanscentrale draagt 51% van de ondernemingen verliezen over naar het volgend boekjaar maar het gemiddeld overgedragen verlies is kleiner dan bij de ondernemingen waarin de overheid participeert.
5. In België en Duitsland is er een vermoeden van onderkapitalisatie wanneer het eigen vermogen kleiner is dan 10%.

De 100%-dochterondernemingen van de overheid hebben een groter aandeel van het eigen vermogen in het balanstotaal. De redenen zijn:

1. zij beschikken over een groter kapitaal;
2. zij genieten van meer kapitaalsubsidies¹ van de overheid;
3. zij leggen meer reserves aan;
4. zij boeken meer herwaarderingsmeerwaarden.

e. Schulden

De totale schuldpositie van de ondernemingen waarin de overheid participeert, is gelijklopend met het gemiddeld profiel en schommelt rond de 60% van het balanstotaal. De overheidsbedrijven hebben wel een hoger aandeel van langetermijnschulden, terwijl alle ondernemingen in de balanscentrale meer schulden op ten hoogste één jaar boeken.

2. De deelnemingen van de overheidsparticipaties

Eén op drie ondernemingen waarin de overheid participeert, heeft zelf dochterondernemingen. Openbare investeringsmaatschappijen hebben als opdracht participaties te nemen in andere ondernemingen. Vervolgens nemen ook de grote nutsbedrijven zoals De Post, de NMBS, Belgacom, Sabena en de intercommunales voor energievoorziening belangrijke participaties in andere ondernemingen.

De deelnemingen die een bedrijf in portefeuille heeft, worden geboekt onder de rubriek financiële vaste activa. In de boekhouding worden er drie soorten rubrieken onderscheiden:

- De deelnemingen in verbonden ondernemingen. Hierbij is de betrokkenheid bij het beleid van het filiaal het grootst. Meestal bedraagt de participatie in een verbonden onderneming meer dan 50%.
- De deelnemingen in ondernemingen waarmee een deelnemingsverhouding bestaat, meestal ligt de participatie tussen de 10 en 50%.
- De aandelen in andere financiële vaste activa waarmee het bedrijf een duurzame relatie heeft.

De aandelen die als belegging worden gekocht en op korte termijn terug worden verkocht, worden geboekt op de post geldbeleggingen.

---

1. Kapitaalsubsidies zijn subsidies die van de overheid werden verkregen naar aanleiding van investeringen in vaste activa, die met eigen middelen en niet met schulden gefinancierd worden. Zij moeten niet terugbetaald worden. Daarom behoren ze tot het eigen vermogen. Het belang van deze rubriek werd onder meer onder druk van de EU sterk gelimiteerd. In totaal hebben 6472 ondernemingen tijdens het laatste boekjaar kapitaalsubsidies ontvangen van de overheid voor een totaal bedrag van 128,6 miljard BEF. Hiervan was 24,8 miljard BEF of 19% bestemd voor de privé-sector en 103,8 miljard BEF of 81% voor de dochterondernemingen van de overheid.

De volgende tabel geeft de evolutie van de nettoboekwaarde¹ van de deelnemingen en aandelen die de overheid neemt in andere ondernemingen. De boekwaarde van een aandeel verschilt van de marktwaarde. De marktwaarde is de waarde die bij verkoop van het aandeel verkregen wordt. Enkel bij beursgenoteerde bedrijven is de marktwaarde gekend.

De nettoboekwaarde van de deelnemingen tijdens de periode 1994-1997 werd gewogen met het aandeel dat de overheid in het kapitaal van de onderneming in 1997 heeft. Bij de ondernemingen die het volledige schema van de boekhouding indienen werd er een onderscheid gemaakt tussen de ondernemingen waarin de overheid een meerderheidscontrole heeft en de ondernemingen waarin de overheid alle aandelen bezit.

Het berekenen van de nettoboekwaarde is nodig om de geconsolideerde rekening van een groep van ondernemingen te berekenen (zie verder).

TABEL 18 - Nettoboekwaarde van de deelnemingen en aandelen van de ondernemingen waarin de overheid participeert, in miljarden BEF

	Boekjaar1997	Boekjaar 1996	Boekjaar 1995	Boekjaar 1994
Volledig schema				
Verbonden ondernemingen	298,8	238,7	155,8	149,0
Deelnemingsverhouding	90,8	86,9	77,1	77,7
Andere aandelen	129,7	26,0	10,9	12,9
Subtotaal volledig schema				
alle overheidsparticipaties	517,3	351,6	243,8	239,6
<i>waarvan</i>				
meer dan 50% overheid	468,7	308,4	205,9	202,1
<i>100% overheid</i>	373,6	234,0	178,5	175,5
Subtotaal verkort schema^a	8,3	8,1	1,3	1,1
Totaal	525,6	359,7	245,1	240,7

a. Voor middelgrote ondernemingen volstaat een verkort schema en wordt enkel het totaal van de financiële activa gegeven, met inbegrip van de vorderingen, dit zijn de leningen aan de dochterondernemingen.

De nettoboekwaarde van de deelnemingen waarin de overheid participeert, werd gewogen met het aandeel van de overheid in 1997. Tijdens de periode tussen 1994 en 1997 steeg de totale waarde van de deelnemingen van de overheid van 241 miljard BEF in 1994 naar 527 miljard BEF in 1997. Ten opzichte van 1994 verdubbelde de nettoboekwaarde van de participaties in de verbonden ondernemingen, waarin de overheid meerderheidsaandeelhouder is. Dit wijst erop dat ook de overheid groepsstructuren opbouwt. De participaties in de ondernemingen waarmee een deelnemingsverhouding bestaat, stegen met 17%. Bij de participaties in andere ondernemingen was er een sterke stijging, te wijten aan de oprichting van een naamloze vennootschap van publiekrecht: namelijk de HST-FIN. Die onderneming financiert de HST-werken en nam een participatie van 80 miljard BEF in de NMBS onder de rubriek participaties in andere ondernemingen. Die participatie stemt overeen met een 100%-participatie in het kapitaal van de NMBS. In dat geval kan er verwacht worden dat die deelneming onder de rubriek verbonden ondernemingen geboekt staat, maar dat is niet het geval.

1. De nettoboekwaarde is gelijk aan de aankoopprijs gecorrigeerd met de geboekte waardevermeerderingen en waardeverminderingen.

De participaties worden voornamelijk genomen door ondernemingen waarin de overheid meerderheidsaandeelhouder is. Uit de bovenstaande tabel blijkt dat in 1997 de ondernemingen waarin de overheid meerderheidsaandeelhouder is, 90% van de nettoboekwaarde beheren. De 100%-dochters controleren bijna drievierde van de nettoboekwaarde van de deelnemingen.

Op overheidsniveau wordt 178,7 miljard BEF (34,8%) beheerd door de federale overheid, 134,8 miljard BEF (26,0%) door de lokale overheden en 203,8 miljard BEF (39,2%) door de gewestelijke overheden.

3. De opbrengsten van de overheidsparticipaties

Wat zijn de onmiddellijke financiële opbrengsten die de overheid terugkrijgt van haar participaties? Wij onderzoeken dat aan de hand van twee criteria: hoeveel belastingen betalen de ondernemingen waarin de overheid participeert en hoe wordt de winst verdeeld.

Natuurlijk is het begrip financiële opbrengsten in een zuiver overheidsbedrijf van ondergeschikt belang indien de onderneming werd opgericht om het algemeen belang te dienen of om het economisch beleid te ondersteunen.

De overheid kan enkel een belasting op het resultaat heffen bij ondernemingen die winst maken.

Naast de verlieslatende ondernemingen zijn een aantal categorieën van overheidsondernemingen vrijgesteld van belastingen of betalen zij geen belastingen door de cumulatie van verliezen uit het verleden. De belangrijkste overheidsondernemingen die geen inkomsten- of vennootschapsbelasting betalen zijn:

- de ondernemingen met een sociaal doel zoals de sociale huisvesting- en kredietmaatschappijen, de ziekenhuizen en de rust- en verzorgingstehuizen;
- de maatschappijen voor watervoorziening;
- enkele intercommunales;
- de NMBS.

Het tarief van de vennootschapsbelasting bedraagt 40,17 procent¹, maar de effectieve belasting is nooit zo hoog door toepassing van allerlei fiscale, maar toegelaten technieken, zoals de investeringsaftrek, het aanleggen van belastingvrije reserves, de recuperatie van vroegere verliezen waarbij de belastinglatenties² de belangrijkste zijn en de inschakeling van coördinatiecentra. Voor de ondernemingen waarin de overheid participeert, is het gemiddeld belastingtarief voor het laatste boekjaar slechts 9,4% en gewogen met het aandeel van de overheid in het kapitaal van de onderneming slechts 7,5%. De overheidson-

---

1. De belastingvoet is de verhouding tussen belastingen op het resultaat en winst van het boekjaar vóór belastingen. De roerende voorheffing zit in het bedrag van de belastingen.
2. Belastinglatenties is een fiscale techniek waarbij de gecumuleerde fiscale verliezen worden afgetrokken van latere belastbare winsten.

ondernemingen waarin de overheid voor meer dan 50% participeert, hebben een iets hoger belastingtarief met een gewogen gemiddelde van 8,0% en bij de 100%-dochters van de overheid is de gemiddelde effectieve belastingdruk slechts 2,3%. De belastingdruk van alle nv's, cv's en openbare instellingen samen bedraagt 14,6%

TABEL 19 - Belastingdruk van de actieve ondernemingen en rechtsvorm, laatste boekjaar

Rechtsvorm	Aantal	Belastingdruk
Naamloze vennootschap	94 056	15,7
Coöperatieve vennootschap	13 889	10,8
Openbare instelling ^a	252	7,8
Overheidsparticipaties:	1383	
niet gewogen		9,4
gewogen		7,5
Totaal	108 197	14,6

a. Classificatie in cd-rom van Dijk. Ondertussen is één overheidsinstelling vereffend en zijn er elf die werden omvormd tot nv.

Maar daar staat tegenover dat de winstverdeling van de ondernemingen waarin de overheid participeert wel voordelig is voor de overheid, althans op boekhoudkundig vlak. In de ondernemingen waarin de overheid participeert, werd er in het laatste boekjaar, 125,6 miljard BEF uitgekeerd aan de overheid. Het grootste deel werd verwezenlijkt door de 100%-dochterondernemingen van de overheid waarbij er globaal 90,7 miljard BEF aan dividenden werd uitgekeerd. Die winstuitkering is slechts gedeeltelijk door het resultaat van het boekjaar gespijst. Uit tabel 20 blijkt dat de opgebouwde reserves uit het verleden werden verminderd met een totaal van 43,4 miljard BEF. Vervolgens blijkt dat enkel de overheid als vennoot tussenkomt in het verlies van het boekjaar met een bedrag van 7,6 miljard BEF. Het gaat vooral over de tussenkomst van het amortisatiefonds van de leningen voor de sociale huisvesting met een bedrag van 6,3 miljard BEF. De netto-opbrengst voor de overheid bedraagt dus 118 miljard BEF voor alle overheidsparticipaties, waarvan 96,8 miljard BEF gerealiseerd wordt door de overheidsondernemingen en 83,1 miljard BEF door de ondernemingen die voor 100% door de overheid gecontroleerd worden. Twee ondernemingen keren een groot bedrag aan dividenden uit: de gemeentelijke holding (56,6 miljard BEF) en de Federale Participatiemaatschappij (16,6 miljard BEF). Deze laatste maatschappij verkocht tijdens de periode 1993-1997 een aantal participaties voor een totaal bedrag van bijna 80 miljard BEF.

Volgens de Nationale Rekeningen ontvangt de overheid 40,5 miljard BEF dividenden van al haar participaties in 1998. Dit is zowel voor haar financiële als niet-financiële participaties. Het verschil tussen beide cijfers is te verklaren door een verschillende definitie. Bijvoorbeeld, de Federale Participatiemaatschappij boekt de verkoop van haar participaties als dividend terwijl in de Nationale Rekeningen deze ontvangsten in de financiële rekeningen als een vermindering van het eigen vermogen worden geboekt.

De verdeling van het resultaat staat in onderstaande tabel.

TABEL 20 - Globalisering van het gewogen resultaat van de overheidsparticipaties, in miljarden BEF, laatste boekjaar

	Alle overheidsparticipaties	waarvan meer dan 50% overheid	waarvan 100% overheid
Resultaat van het boekjaar vóór belastingen	112,4	87,4	62,1
Belastingen op het resultaat	-8,4	-7,0	-1,5
Resultaat van het boekjaar	104,0	80,4	60,6
Verdeling van het resultaat			
Afname van en overboeking naar belastingsvrije reserves	-4,6	-4,5	-4,2
Te bestemmen winstsaldo	93,8	68,2	56,3
<i>van het boekjaar</i>	99,4	75,9	56,4
<i>van het vorige boekjaar</i>	-5,6	-7,7	-0,1
Onttrekking aan het eigen vermogen	43,4	42,6	42,3
Toevoeging aan het eigen vermogen	-20,2	-18,9	-12,9
Over te dragen resultaat	11,0	14,9	6,8
<i>winst</i>	-26,9	-16,9	-12,2
<i>verlies</i>	37,9	31,8	19,0
Tussenkoms van de vennoten in het verlies	7,6	7,6	7,6
Uit te keren winst	135,6	114,4	100,2
<i>waarvan vergoeding van overheidsaandelen</i>	125,6	104,4	90,7

Voor de verschillende niveaus worden de belangrijkste financiële kerngetallen in de volgende tabel gegeven. Enkele vaststellingen:

- Voor de federale overheid, als aandeelhouder, is er geen verschil tussen het betalen van de vennootschapsbelasting of het uitkeren van dividenden. Voor de lokale besturen en de gewesten is er wel een verschil doordat de vennootschapsbelasting federaal wordt geïnd. De belastingen op de winst zijn minimaal voor de gemeentelijke en gewestelijke overheden. De federale overheid betaalt 66 % van de belastingen op de overheidsparticipaties terwijl haar aandeel in de winst vóór belasting slechts 38% bedraagt.
- De grootste winst wordt geboekt bij de gemeenten met een totaal van 56 miljard BEF. Vooral de energie-intercommunales en het Gemeentekrediet dragen hiertoe bij. De federale overheid scoort uitzonderlijk goed met vier ondernemingen die elk een winst realiseren van meer dan 2 miljard BEF: de Federale Participatiemaatschappij (17 miljard BEF), Belgacom (14 miljard BEF en 7 miljard BEF gewogen), de Nationale Loterij (7 miljard BEF) en de NMBS (3 miljard BEF)¹. De gewesten samen boeken minder winst. Slechts 11 miljard BEF is de totale opbrengst voor de gewesten. Vlaanderen boekt de grootste winst met een totaal van 22 miljard BEF en een gewogen totaal van 8,9 miljard BEF. Wallonië boekt een winst van 6 miljard BEF en een gewogen winst van 2,4 miljard BEF. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is het saldo negatief: de geboekte verliezen zijn groter dan de geboekte winsten.

1. Opmerkelijk is dat de NMBS in haar resultaatrekening zowel in 1996 als in 1997 een positief resultaat boekt terwijl zij bij de verdeling van het resultaat het eigen vermogen in 1997 kan vermindere door het overdragen van verliezen.

- Door de hoge winsten krijgen de gemeenten 95,8 miljard BEF uitgekeerd ter vergoeding van het ingebracht kapitaal. De federale overheid ontvangt 24,3 miljard BEF en de gewesten slechts 5,5 miljard BEF. Anderzijds keert de overheid 97,6 miljard BEF kapitaalsubsidies uit aan de ondernemingen waarin zij participeert. Vooral aan de gemeentelijke ondernemingen worden deze subsidies verleend: 62,5 miljard BEF. De netto-opbrengst voor de overheid is dus geringer.
- Niet alle winst wordt aan de aandeelhouders uitgekeerd. De reserves en de niet uitgekeerde winst verhogen het eigen vermogen van de ondernemingen waarin de overheid participeert met 291,1 miljard BEF. Hiervan gaat 58% naar de ondernemingen waarin de gemeenten participeren, 27% naar de gewesten en 15% naar de ondernemingen waarin de federale overheid participeert.
- De geboekte herwaarderingsmeerwaarden van materiële en financiële activa verhogen het eigen vermogen van de ondernemingen waarin de overheid participeert met 70 miljard BEF. Gewogen met het overheidsaandeel worden deze activa met 57,3 miljard BEF geherwaardeerd. Dat bedrag is een schatting van wat de eventuele verkoop aan extra's zou opleveren bovenop de oorspronkelijke boekwaarde. Die nog niet-gerealiseerde meerwaarden worden vooral bij de ondernemingen die onder de gemeenten ressorteren geboekt.

De volgende twee tabellen geven de procentuele verdeling van enkele financiële kengetallen volgens overheidsbestuur.

TABEL 21 - Verdeling van het gewogen resultaat volgens overheidsbestuur, in miljarden BEF, laatste boekjaar

	Federaal	Gemeenten	Gewesten	Totaal
Aantal ondernemingen	121	637	642	1400
Resultaat van het boekjaar vóór belastingen, gewogen met het overheidsaandeel:				
in miljarden BEF	42,1	58,0	12,3	112,4
in %	37,5	51,6	10,9	100,0
Belastingen op het resultaat van het boekjaar, gewogen met het overheidsaandeel:				
in miljarden BEF	5,5	1,8	1,1	8,4
in %	65,5	21,4	13,1	100,0
Resultaat van het boekjaar, gewogen met het overheidsaandeel:				
in miljarden BEF	36,6	56,2	11,2	104,0
in %	35,2	54,0	10,8	100,0
Vergoeding van de overheidsaandelen:				
in miljarden BEF	24,3	95,8	5,5	125,6
in %	19,4	76,2	4,4	100,0
Dividenden van financiële en niet-financiële ondernemingen uitgekeerd aan de overheid volgens de Nationale Rekeningen:				
in miljarden BEF	6,2	32,3	2,0	40,5
in %	15,3	79,8	4,9	100,0

TABEL 22 - Toevoeging aan het eigen vermogen volgens overheidsbestuur

	Federaal	Gemeenten	Gewesten	Totaal	waarvan meer dan 50% overheid	<i>waarvan 100% overheid</i>
Aantal ondernemingen	121	637	642	1400	529	250
1. Kapitaalsubsidies:						
in miljarden BEF	4,8	65,5	33,5	103,8	98,7	83,8
in %	4,6	63,1	32,3	100,0	95,1	80,8
<i>gewogen met het overheidsaandeel</i>						
in miljarden BEF	4,7	62,5	30,4	97,6	95,5	83,8
in %	4,8	64,0	31,2	100,0	97,8	86,1
2. Herwaarderingsmeerwaarden:						
in miljarden BEF	13,9	54,2	2,7	70,0	51,6	48,6
in %	19,9	77,4	1,9	100,0	73,7	69,4
<i>gewogen met het overheidsaandeel</i>						
in miljarden BEF	13,9	41,9	1,5	57,3	50,5	48,6
in %	24,3	73,1	2,6	100,0	88,1	70,0
3. Reserves en overgedragen resultaat:						
in miljarden BEF	42,1	169,4	79,6	291,1	204,8	129,8
in %	14,5	58,2	27,3	100,0	70,4	44,2
<i>gewogen met het overheidsaandeel</i>						
in miljarden BEF	31,5	130,5	42,0	204,0	178,0	129,8
in %	15,4	64,0	20,6	100,0	87,3	62,9

4. Rendabiliteit van het eigen vermogen

De rendabiliteit van het eigen vermogen geeft een indicatie over het rendement dat investeerders halen op het door hen ter beschikking gestelde kapitaal. De net-torendabiliteit van het eigen vermogen is gelijk aan de procentuele verhouding tussen het resultaat van het boekjaar na belasting en het eigen vermogen. Het is een maatstaf om te weten of er voldoende middelen zijn om het eigen vermogen te vergoeden¹. In de onderstaande tabel wordt voor het laatste boekjaar van de ondernemingen de rendabiliteit volgens activiteit en volgens overheidsbestuur gegeven. De ratio's geven het gewogen gemiddelde van de ondernemingen in de groep en enkel de rendabiliteit van het overheidsaandeel wordt berekend.

1. Deze ratio houdt geen rekening met de wijze van financiering. Door schuldfinanciering ontstaat een financiële hefboom die het rendement van het eigen vermogen verhoogt/verlaagt indien een investering wordt gefinancierd met schulden waarvan de interestkosten lager/hoger zijn dan de opbrengsten van de investering. Zie de optimale kapitaalstructuur van KB-Weekberichten, 1996.

TABEL 23 - Nettorendabiliteit van het eigen vermogen, volgens activiteit en volgens overheidsbestuur, in %, laatste boekjaar

	Alle participaties	<i>waarvan meer dan 50% overheid</i>	<i>waarvan 100% overheid</i>
Volgens activiteit			
Industrie, bouw en primaire sector	4,2	6,1	9,7
Energie- en waterhuishouding	14,0	9,8	7,6
Handel, hotels, restaurants	-0,4	-34,9	-
Vervoer, post en telecommunicatie	4,1	3,9	1,4
Financiën	10,2	10,6	12,8
Overige dienstverlening	10,5	10,6	11,2
Volgens overheidsniveau			
Federale overheid	11,0	11,0	11,3
Gemeenten en provincies	12,1	9,7	9,2
Gewesten	3,5	3,0	2,2
<i>waarvan: Brussel</i>	-1,1	-1,0	-0,5
<i>Vlaanderen</i>	4,3	3,8	2,2
<i>Wallonië</i>	2,4	2,1	2,4
Totaal gemiddelde	9,3	8,4	7,9
<i>waarvan: winstgevende ondernemingen</i>	11,6	10,7	10,5
<i>verlieslatende ondernemingen</i>	-9,4	-8,8	-8,0

De gemiddelde rendabiliteit van de overheidsparticipaties is gelijk aan 9,3%. Alle ondernemingen in de balanscentrale hebben een nettorendabiliteit van 10,1%. Hierin zitten de stopzettingen, de falingen en de vereffeningen, waarvan éénderde een negatief rendement op het vermogen haalt. De nettorendabiliteit van alle ondernemingen zonder specifieke rechtstoestand is dus hoger dan 10,1%. De rendabiliteit van de winstgevende overheidsparticipaties is hoger met een ratio van 11,6%. Vooral de intercommunales voor energie en waterbeheer, de financiële sector en de overige dienstverlening hebben een zeer hoge rendabiliteit.

Bij de verlieslatende overheidsondernemingen daalt de rendabiliteit tot -9,4%.

Er zijn 362 ondernemingen of 27% van de overheidsparticipaties met een negatieve rendabiliteit. Dat aandeel komt overeen met de globale economie. Voor het eerst sinds 1991, daalt in 1998 het aantal Belgische vennootschappen met een negatief rendement op het geïnvesteerd vermogen, onder de 25%¹.

De minder goede score qua rendabiliteit van de overheidsparticipaties in sommige sectoren, is gedeeltelijk te verklaren door de maatschappelijke opdracht die overheidsbedrijven vervullen zoals goedkoop verkeer, het verlenen van sociale abonnementen en sociale tarieven.

1. De Financieel Economische Tijd, 19/11/ 1999.

De rendabiliteit volgens overheidsbestuur toont aan dat enkel de ondernemingen die afhangen van de gemeentelijke overheden en de ondernemingen van de federale overheid een zeer positieve rendabiliteit hebben. De rendabiliteit van het eigen vermogen van de ondernemingen onder controle van de gemeenten bedraagt 12%. Bij de ondernemingen onder controle van de federale overheid is dat 11%. De ondernemingen waarin de gewesten participeren hebben een kleine tot zelfs negatieve rendabiliteit.

5. De waarde van de participaties van de overheid

Als de ondernemingen waarin de overheid participeert, verkocht zouden worden, dan moet de waarde van het eigen vermogen van de groep gekend zijn. De individuele jaarrekeningen van ondernemingen die tot een groep behoren, kunnen niet opgeteld worden omdat er onderlinge verbanden zijn die juridisch wel van belang zijn, maar die economisch enkel wegvallen bij consolidatie¹ zodat dubbeltellingen vermeden worden.

Op basis van de gegevens van de 1400 individuele jaarrekeningen, hebben wij een schatting gemaakt van het geconsolideerd eigen vermogen voor het jaar 1997². Om het totaal geconsolideerd eigen vermogen te berekenen, combineerden wij de informatie die reeds beschikbaar is in de balanscentrale:

- Van de ondernemingen die een geconsolideerde rekening hebben, werd het geconsolideerd eigen vermogen genomen.
- Van de ondernemingen die niet tot een groep van ondernemingen behoren, dat wil zeggen zonder aandeelhoudende onderneming en zonder deelnemingen in andere ondernemingen, werd het totaal van het eigen vermogen genomen.
- Van de ondernemingen die afhangen van een andere onderneming waarin de overheid participeert en die wettelijk vrijgesteld zijn van consolidatie³, werd het geconsolideerd eigen vermogen berekend volgens de evenredige methode⁴.

Het was onbegonnen werk om zelf de geconsolideerde balans van alle overheidsparticipaties te maken. Wij hebben in deze studie een ruwe schatting moeten maken van de waarde van het eigen vermogen van de overheidsparticipaties. Een juist cijfer van het geconsolideerd eigen vermogen van de Staat, gebaseerd op de boekhoudkundige gegevens, kunnen wij niet geven omdat er leemten zijn in de toepassing van de wetgeving. Wij citeren twee gezaghebbende bronnen die volgende tekortkomingen vaststellen.

-
1. Consolidatie is een boekhoudkundige techniek die de onderlinge transacties van de ondernemingen binnen de groep neutraliseert. Zij worden in de tekst aangeduid met ©.
  2. Van 44 ondernemingen is het eigen vermogen in 1997 niet bekend. Bij 56 ondernemingen is het eigen vermogen negatief, maar hun aandeel in het totaal van het geconsolideerd eigen vermogen van de overheidsparticipaties is te verwaarlozen.
  3. Vrijstelling van consolidatie wordt gegeven aan niet op de beurs genoteerde ondernemingen die niet meer dan één van de volgende criteria overschrijden: een jaaromzet van 2 miljard BEF, een balanstotaal van 1 miljard BEF en een personeelsbestand van 500 personen.
  4. Bij de evenredige consolidatie wordt het eigen vermogen van de moedermaatschappij vermeerderd met het aandeel in het eigen vermogen van de dochterondernemingen en verminderd met de volledige boekwaarde van de deelnemingen.

- De Vlaamse Commissie voor Preventief Bedrijfsbeleid stelt herhaaldelijk vast dat bedrijven niet in orde zijn met de consolidatieverplichting van de jaarrekeningen. Doordat de groepsstructuur eerder door fiscale dan door bedrijfseconomische motieven bepaald wordt, is er geen inzicht in de reële bedrijfseconomische resultaten van een groep¹.
- De Commissie voor de Inventaris van het Vermogen van de Staat² herwaardeerde in 1995 de balanswaarde van enkele overheidsbedrijven met een bedrag van 200 miljard BEF. Die herwaardering werd uitgevoerd volgens het nieuw boekhoudkundig plan van de federale instellingen en met de goedkeuring van de betrokken instellingen. Die meerwaarde van de materiële vaste activa werd voornamelijk gerealiseerd bij de NMBS, -zowel voor rollend materieel als voor de terreinen en gebouwen- en bij Belgacom, De Post en de RVA voor terreinen en gebouwen. De Commissie voor de Inventaris van het Vermogen van de Staat berekende dat de totale financiële participaties van de federale overheid 1081 miljard BEF bedragen. Hierin zitten de participaties in buitenlandse en internationale instellingen voor 194 miljard BEF en de potentiële schuldvordering van de Staat op de Nationale Bank van België voor 365 miljard BEF.

Bij de rangschikking van de gewogen overheidsparticipaties volgens eigen vermogen staat de geconsolideerde groep van de NMBS op de eerste plaats met 176 miljard BEF. Vervolgens zijn er 10 bedrijven waarin de overheid een aandeel van meer dan 20 miljard BEF in het eigen vermogen bezit. Het gaat om de volgende ondernemingen in 1997:

- Belgacom © met een overheidsaandeel van 40 miljard BEF in het eigen vermogen;
- De Gemeentelijke Holding met een eigen vermogen van 30 miljard BEF;
- Société Wallonne pour la Sidérurgie met 30 miljard BEF. Die holding beheerde de overheidsbelangen van Cockerill Sambre, die in februari 1999 werden verkocht aan Usinor. Hierdoor is haar belang beperkt tot één financiële instelling, met name de Société d'Aval Industriel met een eigen vermogen van 2 miljard BEF en een aandeel van 49% door de Société Wallonne pour la Sidérurgie.
- De Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening met 30 miljard BEF;
- HST-FIN met een totaal eigen vermogen van 27 miljard BEF, waarvan 31,25% opgenomen is in de NMBS-consolidatie;
- De Post met 25 miljard BEF;
- Société Wallonne des Distribution d'Eau met 25 miljard BEF;
- SRIW met 23 miljard BEF;
- GIMV© met een overheidsaandeel van 22 miljard BEF;
- het Havenbedrijf van Antwerpen met 21 miljard BEF.

1. Vlaamse Commissie voor Preventief Bedrijfsbeleid, p. 21, 1998.

2. Commissie voor de Inventaris van het Vermogen van de Staat, p. 54-56, 1995.

Volgens niveau beschikken de gemeenten over het grootste kapitaal met een overheidsaandeel in het eigen vermogen van 45%. Het aandeel van de federale overheid in het eigen vermogen van haar overheidsparticipaties is gelijk aan 31% en de gewesten beschikken over 24%.

Het berekend aandeel van de overheid in het totaal eigen vermogen van de overheidsparticipaties bedraagt 905,2 miljard BEF¹.

TABEL 24 - Overheidsaandeel in het eigen vermogen van de ondernemingen waarin de overheid participeert voor het jaar 1997

	Aantal ondernemingen	Procentuele verdeling van het overheidsaandeel in het eigen vermogen	Berekend bedrag van het overheidsaandeel in het eigen vermogen in miljarden BEF
Federale overheid	117	31,3	283,0
Gemeenten en provincies	620	45,1	408,0
Gewesten	619	23,6	214,2
<i>Vlaanderen</i>	252	12,8	116,5
<i>Wallonië</i>	261	10,0	90,5
<i>Brussel</i>	69	0,8	7,2
Totaal met informatie	1356	100,00	905,2
waarvan meer dan 50%	520	91,6	829,4
100%	245	78,4	711,4
Zonder informatie	44		
Totaal	1400		

Zelfs indien het geconsolideerd eigen vermogen op een correcte manier wordt berekend, is dit geen ideale maatstaf. De boekhoudkundige waarde van het eigen vermogen kan sterk verschillen van de marktwaarde op het ogenblik dat de onderneming of een deel van de activa van de onderneming worden verkocht.

1. Voor 12 groepen waren de geconsolideerde rekeningen beschikbaar. De holdings boven de geconsolideerde rekeningen werden niet in het totaal opgenomen. De participaties van deze holdings die niet tot de consolidatie behoorden, werden wel opgenomen. Bijvoorbeeld, de Vlaamse Participatiemaatschappij controleert de Gimv en de Participatiemaatschappij Vlaanderen, dus enkel het geconsolideerd eigen vermogen van de Gimv en het eigen vermogen van de Participatiemaatschappij werden in het berekend totaal opgenomen. De ondernemingen die niet in de consolidatiekring van de Gimv zitten, zijn niet opgenomen in het berekend totaal.

Enkele cijfers bevestigen het grote verschil dat kan bestaan tussen de boekwaarde en de verkoopwaarde:

	Boekwaarde eigen vermogen	Boekwaarde geconsolideerd vermogen	Overnameprijs	Marktwaarde volgens overname
Belgacom balans 1995 overname 1995	63,2	64,4	73 miljard BEF voor 49,9% van de aandelen	146,3
Cockerill Sambre balans 1997 overname 1998	47,1	73,7	26,1 miljard BEF voor 53,77% van de aandelen	48,5
Nationale Investeringsmaatschappij balans 1994 overname 1994	20,7	28	15,2 miljard BEF voor 82,3% van de aandelen	18,5
Sabena balans 1995 overname 1995	15,8	19,6	6 miljard BEF voor 49,5% van de aandelen	12,1

Volgens professor J.P. Abraham, gewezen voorzitter van de Commissie voor de de Evaluatie van de Activa van het Rijk, kortweg de privatiseringscommissie genoemd tijdens de periode 1996 tot 1998, is het resterende overheidsaandeel van Belgacom 175 miljard BEF waard. Samen met de privatisering van de Nationale Loterij en de verdere privatisering van Sabena zou de huidige regering een opbrengst van 300 miljard kunnen verwachten¹. Volgens minister Di Rupo is Belgacom vandaag 490 miljard BEF² waard, dat is meer dan een verdrievoudiging op vijf jaar tijd. De juiste prijs zal slechts bekend zijn bij de verkoop of bij een beursgang.

Minister Daems wil een nieuwe methode ontwikkelen om de overheidsactiva te evalueren aan de hand van het *Diamond-model* van Porter. Het vertrekpunt is de boekhoudkundige waarde. Op basis hiervan wordt een inventaris opgemaakt en wordt de waarde van iedere boekhoudpost bepaald om de economische waarde van de activa en passiva te kennen. Vervolgens wordt overgegaan tot een interne herstructurering van het bedrijf. Daarna worden de financiële portefeuilles van de federale overheid herschikt door aankoop en verkoop van participaties en worden er strategische allianties afgesloten met andere overheidsbedrijven en met de privé-sector. Om de modelstaat België te verwezenlijken zullen evaluatietechnieken zoals *benchmarking*, *performance measurement* en *international best practices* worden ingevoerd³.

Ten slotte blijft de vraag naar de redenen voor privatisering heel actueel, zoals blijkt uit de raad van J. P. Abraham: " *privatiseringen mogen niet alleen bedoeld zijn om alleen budgettaire opbrengsten te genereren of om bij te dragen tot de micro-economische efficiëntie, maar er moet ook een derde behoefte worden vervuld, namelijk de nood aan nieuwe investeringskapitalen lenigen.* "

1. L'Echo de la bourse, 3/9/1999, les privatisations doivent servir à l'investissement door J.P. Bombaerts en het tijdschrift voor Bank- en Financiewezen, waarin het interview werd opgenomen.
2. L'Echo de la bourse, 9/12 /1999, privatisations: Di Rupo sans tabou mais attentif à l'intérêt général et social door J.Y. Huwaert en J.Y. Klein.
3. Beleidsnota, o.c. p. 10.

6. De effecten van de privatiseringen op de boekhoudkundige resultaten

Sommige privatiseringen in België zijn uitgevoerd om de overheidsbedrijven efficiënter te laten werken. J. P. Pauwels¹ stelt vast dat de meeste privatiseringen in België een verbetering van de sociale welvaartsfunctie tot gevolg hebben gehad. Wij gebruiken dezelfde methode van Pauwels en concentreren ons op de twee overheidsbedrijven Belgacom en Sabena, die in de nabije toekomst het meest kans maken op verdere privatisering. Beide werden deels geprivatiseerd in 1995. Wij onderzoeken of er een trendbreuk is tussen de periode 1992-1995 vóór de privatisering en de periode 1996-1998 na de privatisering.

TABEL 25 - Evolutie van de rendabiliteit en productiviteit van de groep Belgacom

	1996	1997	1998	Gemiddelde jaarlijkse evolutie		
				1992-1998	Vóór privatisering 1992-1995	Na privatisering 1996-1998
Rendabiliteit						
Omzet in miljarden BEF	138,7	151,8	169,3	8,6%	7,1%	10,0%
Nettowinst (aandeel van de groep in het resultaat) in miljarden BEF	13,0	14,8	16,3	10,8%	6,4%	15,1%
Winstmarge (Resultaat / Omzet)	9,4	9,7	9,6	2,6%	0,5%	4,7%
Nettorendabiliteit van het eigen vermogen	18,3	18,8	18,7	0,1%	-3,3%	3,5%
Omzet per aansluiting:	26 549	26 835	26 784	1,9%	2,7%	1,2%
- omzet per vaste lijn in BEF	28 811	30 570	33 369	5,5%	3,9%	7,1%
- omzet per mobiele lijn in BEF	338 144	219 601	135 745	-32,9%	-29,0%	-36,9%
Productiviteit						
Omzet per personeelslid in miljoen BEF	5,4	6,1	7,3	9,2%	5,3%	13,1%
Resultaat per personeelslid in miljoen BEF	0,5	0,6	0,7	12,0%	5,8%	18,2%
Aantal telefoonlijnen per personeelslid	204	227	271	7,2%	2,6%	11,9%
- aantal vaste lijnen per personeelslid	188	199	218	3,5	1,4%	5,6%
- aantal mobiele lijnen per personeelslid	16	28	54	68,6%	57,7%	79,4%
Operationele gegevens						
Aantal lijnen:	5 224 187	5 655 565	6 320 041	6,6%	4,4%	8,8%
- aantal vaste lijnen	4 814 015	4 964 471	5 073 007	2,9%	3,2%	2,7%
- aantal mobiele lijnen	410 172	691 094	1 247 034	67,6%	60,7%	74,4%
Aantal personeelsleden	25 634	24 915	23 268	-0,4%	1,8%	-2,6%

1. o.c. , p105.

TABEL 26 - Evolutie van de rendabiliteit en productiviteit van de nv Sabena

	1996	1997	1998	Gemiddelde jaarlijkse evolutie		
				1992-1998	Vóór privatisering 1992-1995	Na privatisering 1996-1998
Rendabiliteit						
Omzet in miljarden BEF	56,8	65,4	80,4	8,6%	4,0%	13,3%
Resultaat van het boekjaar na belastingen in miljarden BEF	-8,3	-1,9	1,3		winst vanaf 1998	
Winstmarge (Resultaat / Omzet)	-0,2	-0,0	0,0			
Nettorendabiliteit van het eigen vermogen	-96,17	-29,6	15,5			
Omzet per passagier in BEF	10 986	9 514	9 186	-8,5%	-11,0%	-6,1%
Productiviteit						
Omzet per personeelslid in miljoen BEF	5,8	6,8	7,9	9,7%	8,2%	11,2%
Resultaat per personeelslid	-0,9	-0,2	0,1		winst vanaf 1998	
Aantal passagiers per personeelslid	527	711	855	20,3%	19,0%	21,5%
Operationele gegevens						
Aantal passagiers	5 173 568	6 872 146	8 748 544	19,0%	16,8%	21,2%
Aantal personeelsleden	9816	9669	10 238	-0,9%	-3,6%	1,9%

Beide ondernemingen hebben een totaal verschillende evolutie. Belgacom is een gezond bedrijf met een goede rendabiliteit en productiviteit. Sabena is slechts in 1998 uit de put van de verliescijfers geraakt. Of de privatisering zinvol was, kan worden afgeleid uit de verhoogde rendabiliteit en productiviteit na de privatisering. In beide ondernemingen is de groei van de omzet groter na de privatisering. Belgacom realiseerde deze groei door een vermindering van het personeelsbestand. Bij Sabena werd er meer personeel aangenomen.

De rendabiliteit bij Belgacom is na de privatisering met 4% gestegen.

Beide ondernemingen presteren goed qua output, zowel vóór als na de privatisering. Bij Sabena is het aantal passagiers sterk gestegen. De groei van het aantal passagiers is gemiddeld wel 4,4% hoger na de privatisering. Bij Belgacom is de opgang van de mobiele telefonie spectaculair met jaarlijks meer dan een verdubbeling. Ook hier is de groei hoger na de privatisering. Natuurlijk genieten beide ondernemingen van een gunstige markt: zowel een explosieve groei van de gsm-markt als een sterke stijging van de vliegpreisen.

In beide ondernemingen is de toename van de output per personeelslid groter na de privatisering.

Besluit

Nu het privatiseringsdebat van de overheidsbedrijven terug in de belangstelling staat, werd nagegaan in hoeveel bedrijven de overheid nog participeert en wat het belang is van deze groep in onze Belgische economie.

Vooraf moet de vraag gesteld worden of de overheid via bedrijven op de markt moet interveniëren. De economische theorie leert dat het noodzakelijk is dat de overheid optreedt in het marktgebeuren bij een natuurlijk monopolie, bij het verlenen van publieke en strategische goederen en diensten, bij externaliteiten en andere marktvalingen. Terwijl een overheidsoptreden vroeger vereist was, kan het nu overbodig zijn. Door de technologische vooruitgang, een veranderende conjunctuur, de marktvergroting door de vrijmaking van de internationale handel, de globalisering en de Europese eenheidsmarkt wordt ook de overheid geconfronteerd met vrije concurrentie en prijs- en kwaliteitscompetitiviteit. Daardoor moeten ook de overheidsbedrijven zich aanpassen en meer en meer taken overlaten aan publiek-private-, non-profit- of privé-instellingen. De overheid krijgt meer een meer regulerende en controlerende rol. Naast economische redenen wordt het economisch beleid ook gestuurd door een politieke keuze omtrent de maatschappelijke doelstellingen.

De overheidsparticipaties werden gelinkt met de gegevens uit de balanscentrale om het profiel en de kenmerken van die ondernemingen te kennen. 1400 ondernemingen waarin de overheid participeert, werden in onze analyse opgenomen. In werkelijkheid zijn het er meer. Wij hebben immers geen volledig beeld van alle overheidsactiviteiten in het marktgebeuren omdat niet alle ondernemingen een balans indienen bij de balanscentrale. De meeste informatie heeft betrekking op het jaar 1997. Dankzij de snelle evolutie in de computertechnologie en het internet, zou er toch sneller een inzicht moeten verkregen worden in de economische activiteiten in België. Een voorwaarde is wel dat iedere onderneming die wettelijk verplicht is om zijn jaarrekening bij de balanscentrale neer te leggen, dit ook doet.

De meest frappante vaststellingen uit deze studie zijn:

- Op 1400 ondernemingen (banken, verzekeringen en ziekenhuizen uitgezonderd) heeft de overheid in 529 ondernemingen een meerderheid van de aandelen, dit is dus 38%. Bij 18% of bij 250 ondernemingen bezit de overheid de volledige controle. Bij 28% heeft de overheid een blokkeringsminderheid en bij 35% een minderheidsparticipatie.
- Van de zuivere overheidsbedrijven is 75% in handen van de gemeentelijke besturen. De federale overheid heeft nog 10 overheidsbedrijven in volledige eigendom. De gewesten hebben 642 participaties maar bij slechts één op vijf beschikken zij over een meerderheidscontrole. Op gewestelijk niveau heeft Wallonië de meeste participaties maar Vlaanderen bezit meer meerderheidsparticipaties.
- Bijna de helft van de overheidsparticipaties werd genomen in de financiële dienstensector: 7 coördinatiecentra, 100 holdings en bijna 300 instellingen rond kredietverlening voor sociale huisvesting. De gewesten zijn voornamelijk actief in de industrie. De gemeenten nemen participaties in water-, energie-afval- en huisvestingsmaatschappijen. De federale overheid heeft relatief veel financiële ondernemingen opgericht.
- Op de termijnmarkt van Brussel zijn er slechts vijf beursgenoteerde ondernemingen waarin de overheid voor 10% of meer participeert.
- Overheidsbedrijven zijn even dynamisch als privé-bedrijven bij het sluiten van contracten met buitenlandse investeerders en bij het verwerven van buitenlandse participaties.
- De overheid als aandeelhouder creëert 15% van de toegevoegde waarde in de niet-financiële marktsector. Gewogen met het aandeel van de overheid in het kapitaal van de onderneming komt dat neer op 10%. Natuurlijk is het economisch belang van de overheidsbedrijven veel groter omdat zij noodzakelijk zijn voor de welvaartsontwikkeling van onze economie. De NMBS alleen al creëert 2,3% van de toegevoegde waarde in de niet-financiële marktsector.
- Wanneer wij de totale niet-financiële marktsector van de overheid nemen, dus ook de openbare ziekenhuizen en openbare welzijnszorginstellingen, stelt de overheid rond de 270 000 mensen tewerk. Dat komt overeen met een aandeel van 9,2% in de totale werkgelegenheid in de niet-financiële marktsector. De vier grootste werkgevers zijn De Post, de NMBS, Belgacom en Sabena. Die vier overheidsbedrijven stellen 118 000 mensen tewerk.
- Eén op drie ondernemingen waarin de overheid participeert, heeft zelf dochterondernemingen.
- Het gemiddeld tarief van de vennootschapsbelasting van de ondernemingen waarin de overheid participeert, is gereduceerd tot 9,4%. Gewogen met het aandeel van de overheid in het kapitaal van de onderneming is het tarief slechts 7,5%. Veel overheidsinstellingen zijn niet onderworpen aan de vennootschapsbelasting. De belastingen op de winst van de ondernemingen die ressorteren onder de gemeentelijke en de gewestelijke overheden zijn minimaal.
- De winstgevende overheidsparticipaties hebben een gemiddelde rendabiliteit van 11,6%. Vooral de federale en gemeentelijke participaties hebben een zeer positieve rendabiliteit.

- Zelfs als het geconsolideerd eigen vermogen op een correcte manier wordt berekend, is dat geen ideale maatstaf. De boekhoudkundige waarde van het eigen vermogen kan sterk verschillen van de marktwaarde op het ogenblik dat de onderneming wordt verkocht. Bij verkoop of bij beursgang van de overheidsparticipaties zouden de gemeenten ongeveer de helft van de opbrengst opstrijken en zou de federale overheid iets meer ontvangen dan de gewestelijke overheden samen.
- De privatisering van Belgacom en van Sabena hebben een positief resultaat op de rendabiliteit en de productiviteit.

In deze paper hebben wij het aandeel berekend op basis van de gepubliceerde jaarrekeningen van de niet-financiële sector. Binnenkort zal het totale belang van de overheid in de financiële en niet-financiële sector bekend zijn in het nieuwe Europese Stelsel van Nationale Rekeningen.

In zijn beleidsnota stelt minister Daems vast dat de *functionele administratieve decentralisatie en deconcentratiebewegingen in ons land inderdaad geleid hebben tot een versnippering van roerende en onroerende patrimoniale beheersbevoegdheden over een brede waaier van administraties en overheidsorganismen*¹. Daarbij stellen juristen vast dat de overheid meer en meer instellingen opricht met een gemengd publiek-privatrechtelijk statuut, in plaats van een duidelijke keuze te maken welke instellingen tot het publiek- en tot het privaatrecht behoren. Een éénduidige terminologie gebruiken bij de benoeming van de rechtsvorm van de overheidsonderneming zou al een stap vooruit zijn. Momenteel zijn er achttien verschillende soorten gemengde rechtspersonen. De meeste overheidsdiensten die marktactiviteiten verrichten, hebben nu een rechtspersoonlijkheid verkregen.

Tijdens deze studie werden wij meermaals geconfronteerd met het gebrek aan informatie en transparantie van de plaats waar in de markt de overheid actief is. Het zou wenselijk zijn om de interventies van de diverse overheden doorzichtiger te maken voor het publiek. Marktgebonden overheidsondernemingen zouden een jaarrekening moeten neer leggen bij de balanscentrale, zelfs indien zij wettelijk daartoe niet verplicht zijn volgens de boekhoudwet. De transparantie zou er zeker door vergroten. Momenteel weten wij slechts bij benadering in hoeveel ondernemingen de overheid een participatie heeft.

Het nut van verdere privatisering van overheidstaken eist volgens premier Kok van Nederland een reflectie over volgende vragen: *"wat wilden we, waar zijn we terechtgekomen en waar willen we naartoe"*². Ook in België moet het debat in die richting verdergaan. De herschikking van taken tussen overheid en privé-sector zal in het nieuwe millennium nog veel ontwerp teksten en ontwerp wettens produceren. Voor de overheidsbedrijven is het van belang dat zij in een geglobaliseerde economie bestuurd worden volgens marktconforme regels in een concurrentiële omgeving. Bovendien moet het bestuur geleid worden door het principe van corporate governance. Nu de macro-economische toestand van de Belgische economie verbeterd is, is de druk van privatiseringen, omwille van budgettaire redenen minder groot. De privé-sector is wel een gegadigde kandidaat om zo snel mogelijk tot de overheidsmarkten toe te treden.

---

1. Algemene beleidslijnen van de minister van Telecommunicatie en Overheidsbedrijven en Participaties voor het begrotingsjaar 2000, p. 9.
 2. NRC Handelsblad, 17/11/1999.

Na deze inventaris van directe en indirecte overheidsparticipaties, evenwel niet altijd onder de volledige controle van de overheid, zou een volgend onderzoek de opdrachten van de overheid binnen het marktsysteem moeten definiëren. De huidige overtuiging stelt dat de overheid best regelgevende en controlerende taken toebedeeld krijgt. Welke overheidsinstellingen vervullen deze taak, welke instellingen zouden er moeten worden opgericht en welke taken worden bij voorkeur overgedragen naar de privé-sector? Dat debat wordt onvoldoende in het parlement gevoerd. Van belang is dat de overheid opdrachten vervult die niet door de markt worden aangeboden en dat de ongelijkheid die door de vrije marktconcurrentie ontstaat, door overheidsoptreden wordt weggewerkt. De overheid moet zich concentreren op haar kerntaken (*core business*) en hiervoor transparante ondernemingen met een aangepaste juridische structuur oprichten.

Bijlage

A. Opbrengsten uit privatiseringen in de EU-landen

Land	1996 in miljoen US \$	1997 in miljoen US \$	1998 ^a in miljoen US \$
België	1222	1562	1467
Denemarken	366	45	4502
Duitsland	13 228	1125	364
Finland	911	835	1999
Frankrijk	5099	8189	13 467
Griekenland	558	1395	3892
Ierland	293	-	-
Italië	6265	27 719	13 619
Luxemburg	-	-	-
Nederland	1239	831	335
Oostenrijk	1251	2020	2935
Portugal	3011	4968	4271
Spanje	2679	12 522	11 618
Verenigd Koninkrijk	7610	4544	-
Zweden	785	1055	172
Totaal	44 518	66 812	58 641

a. Voorlopig

Bron: OESO

B. Alfabetische lijst van de participaties van meer dan 50% van de federale overheid, aanwezig in de balanscentrale, gegevens van het laatste boekjaar in 1000 BEF

Naam onderneming	Aandeel overheid in kapitaal	Eigen vermogen	Toegevoegde waarde	Omzet	Resultaat na belasting
Belgacom	50,10	77 042 496	1,07E+08	1,34E+08	14 011 808
Belgacom Multimedia Ventures	50,10	306 041	-4039		-4457
Belgacom Services	50,10	35 338 902	26 830	36 000	1 138 903
Belgacom Skynet	50,10	85 720	26 652	84 427	-29 280
Belgian Aviation School	50,50	27 693	17 069	123 344	2386
Belgian Transport and Urban Infrastructure Consult	90,93	59 222	36 469	528 673	-23 447
Belgoprocess	99,99	91 061	735 622	1 049 726	38 217
Berlaymont 2000	91,09	325 584	669 568	567481	30 783
Betrix	50,41	1271	-42		-18
Bourse Data Beurs	99,08	66 211	42110	135 210	2496
Brussels International Airport Company	93,44	4 635 666	3 501 452	5 844 399	788 921
Compagnie Internationale de Gestion	50,49	41 659	10 246	28 375	1387
Coopérative de Liquidation des Marchés de la Société de la Bourse de Valeurs Mobilières de Bruxelles	50,73	386 756	4531	5696	10 844
Creosoteer Centrum van Brussel	51,00	75 541	20 348	155 432	3055
Delta Air Transport	50,50	1 066 365	1 324 911	3 684 653	28 305
Edipras	50,50	96 758	71 587	102 009	4049
Edmond Depaire	99,94	518 753	434 403	2 606 910	28 947
Effectenbeursvennootschap Van Brussel - Société de la Bourse de Valeurs Mobilières	99,48	514 308	533 314	826 280	102 674
Euro Immo Star	69,99	98 048	-1683	520	232
Euro Liege Tgv	84,00	60 265	23 523	74 715	362
Eurostation	75,00	2 962 353	90 201	182 193	72 998
Expercom	50,10	26 604	33 441	40180	2547
Financière TGV - HST-FIN	100,00	27 030 233	-2458		1 499 233
Full-printing	99,40	16 658	34 861	81 282	853
Gazelec - Gaselec	70,74	1036	-92	50	-86
Home du Cheminot - Home van de Spoorwegbediende	99,96	159 596	39 416	46 549	3576
Inter Ferry Boats	85,22	872 216	52 642	632 749	27 122
Ketels Data Services	95,00	34 431	66 918	87 804	2840
Ketels Direct Marketing	95,00	49 535	175 954	369 167	2762
La Poste - De Post	100,00	25 383 935	57 455 638	67 600 041	-380227
Loterie Nationale - Nationale Loterij	100,00	1 978 060	13 597 911	39 282 819	7 200 000
Mabruco	95,00	1340	6637		214
Maximail	99,20	8005	17 008	82 254	1266
Organisme National des Déchêts Radioactifs et des Matières Fissiles - NIRAS	100,00	150 000	876 289	2 770 444	
Railtour	94,72	32 970	7808	9057	7925
Railtour To	94,72	7929	-4782	28458	-12071

Naam onderneming	Aandeel overheid in kapitaal	Eigen vermogen	Toegevoegde waarde	Omzet	Resultaat na belasting
Sabena	50,50	6 796 880	20 217 345	65 384 958	-1 941 634
Sabena Interservice Center	50,50	9 358 454	8734	15317	134 026
Sabena Leasing	50,50	1 087 487	126 680	129 722	25 285
Sobelair	51,72	1 690 564	1 205 328	7 286 593	397 794
Sobelair-broker	58,11	2389	50	2831	31
Société Belge d'investissement International - Belgische Maatschappij Voor Internationale Investerings	52,45	1 340 744	-8949		18 643
Société Federale d'investissement - Federale Investeringsmaatschappij	91,50	1 496 608	-11 002		17 041
Société Federale de Participations - Federale Participatiemaatschappij	100,00	47 708 335	-268 508		17 358 691
Société Nationale des Chemins de Fer Belges - Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen	100,00	1,49E+08	1,01E+08	75 129 402	3 038 438
Société Nationale pour la Restructuration des Secteurs Nationaux - Nationale Maatschappij voor de Herstructurering van de Nationale Sectoren	100,00	213 305	7480	1497	
Socobesom - Société De Cooperation à la Reconversion d'entreprises - Socobesom -	91,50	13 012	-359		-5
Switch	93,43	50 834	95 215	290 958	2387
Technirail	100,00	50 851	21 514	327 727	693
Tuc Rail	100,00	86 997	199 195	1 419 269	10 278
Vastgoedmaatschappij Frankrijkstraat	99,54	244 844	64 605	66 000	-11 255
Woodprotect Belgium	50,95	13 797	37 411	64 513	3254
Zeebrugge Container Repair	68,18	2212	12 262	22 878	-4819
Zephyr - Fin	100,00	106 5176	-250		-308 200

C. Lijst van de ondernemingen met deelnemingen in durfkapitaal in de balanscentrale

Naam	Aantal deelnemingen vanaf 1996 vanaf 10%	
	In België	In het buitenland
Meer dan 50% overheid		
GIMV	50	8
en haar dochters		
Kamofin	6	
Take Off fonds	1	1
GIMVINDUS	55	
Sibs	2	1
Meuseinvest	48	
Sambreinvest	54	
Nivelinvest	20	
FAIR	19	
GIMB	37	
en haar dochter		
Brustart	4	
Fonds de capitaux d'amorçage	10	
Société de développement de l'ouest du Brabant Wallon	5	
Subtotaal	311	10
Privé-sector/overheid		
Investsud	35	1
Hoccinvest	19	
Invest Borinage	12	
Ostbelieninvest	9	
SDT	1	
Socaris	1	
Fonds de capital à risque de Charleroi	18	
Fonds de capital à risque de Mons-Borinage-centre	10	
Subtotaal	105	1
Privé-sector		
Synerfi	19	1
Isep	17	2
Degroof Invest	3	
Société d'investissement du bassin Liégeois	14	
Quadra Invest	4	
Ceneca Invest	1	
Equifin	3	
Flanders Language Valley	13	1
Lessius ventures	3	
Parnib België	6	1
Vlaamse investeringsvennootschap	32	1
Capital venture invest	9	
LPM	27	2
Sopartec	2	
Subtotaal	153	8
Totaal	569	19

D. Overzicht van de personeelssterkte van de openbare sector in de niet-financiële marktsector, toestand op 01/01/1998

Onderneming	Aantal personen
Categorie A	
Instituut voor Veterinaire Keuring	258
Categorie B	
Belgisch Instituut voor Normalisatie	47
Centrale Dienst voor Sociale en Culturele Actie ten behoeve van de leden van de militaire gemeenschap	213
Categorie C	
Nationale Loterij	357
Totaal instellingen van openbaar nut	875
Regie der Luchtwezen	1642
Belgacom	24844
De Post	45989
Sabena	9669
NMBS	40232
Totaal autonome overheidsbedrijven	122376
Koninklijke Munt van België	103 ^a
Niet geklasseerd in de wet van 16 maart 1954 en anderen	
Belgoproces	227
Berlaymont 2000	68
Federale Investeringsmaatschappij	5
Federale Participatiemaatschappij	5
NIRAS	63
Totaal federale overheid	123722
Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij	61
Brustart	2
Brussel infrastructuur financiering	2
GIMB	15
Maatschappij voor het Intercommunaal Vervoer van Brussel	5613
Naamloze Vennootschap Haven van Brussel	133
Totaal instellingen van openbaar nut van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	5826
Aquafin	553
Dienst voor Scheepvaart	477
Dienst voor Infrastructuurwerken van het Gesubsidieerd Onderwijs	80
Gimv	19
Gimv coördinatiecentrum	19
Gimvindus	19
Indaver	90
Intercommunale Maatschappij van de Linkerscheldeoever	126
Limburgse Reconvertiemaatschappij	2
Maatschappij voor Brugse Zeevaartinrichtingen	177
NV mijnen	20
NV zeekanaal en watergebonden grondbeheer Vlaanderen	179
Openbaar psychiatrisch centrum in Geel	391
Openbaar psychiatrisch centrum in Rekkem	311
OVAM	220
Universitair ziekenhuis Gent	3702

Vlaamse Huisvestingsmaatschappij	279
Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek	417
Vlaamse landmaatschappij	598
Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening	1582
Vlaamse milieuholding	8
Vlaamse milieumaatschappij	612
Vlaamse Radio- en Televisieomroep	2354
Vlaamse vervoermaatschappij	5234
Vlar	108
Totaal instellingen van openbaar nut van het Vlaamse Gewest en de Vlaamse Gemeenschap	17577
Belgische Rundfunk- und Fernsehzentrum	67
Centre de coordination de la SRIW	17
Centre hospitalier psychiatrique du chêne aux haies	358
Centre hospitalier psychiatrique les maronniers	516
Centre hospitalier de Liège	2508
Immocita	2
Port autonome de Liège	40
Société publique d'aide à la qualité de l'environnement	23
Société régionale wallonne du logement	143
Société régionale wallonne du transport	112
TEC Brabant wallon	257
TEC Charleroi	895
TEC Hainaut	666
TEC Liège-Verviers	1635
TEC Namur-Luxembourg	712
Société wallonne des distributions d'eau	1371
Société wallonne pour la sidérurgie	7
SRIW	33
Radio-télévision belge de la communauté française	2375
Totaal instellingen van openbaar nut van het Waalse Gewest, de Franse en Duitstalige Gemeenschap	11737
Havenbedrijf van Antwerpen	1149
Autonoom gemeentebedrijf haven Oostende	15
Intercommunales	24101 ^b
Totaal plaatselijke en provinciale besturen	25265
Totaal	184127

a. Gegevens 1996.

b. Gegevens 1994.

Bron: Federaal Ministerie van Ambtenarenzaken, cd-rom Van Dijk en jaarverslagen.

Opmerking: deze lijst is niet exhaustief. Bij sommige instellingen werden noch in de balanscentrale, noch in de lijst van het Ministerie van Ambtenarenzaken gegevens over personeelssterkte teruggevonden. Ook werden de meeste indirecte participaties van de overheid niet opgenomen in deze lijst.

Bibliografie

- Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, *Federale regeringsverklaring*, buitengewone zitting, 14 juli 1999, -20/1-1999 (B.Z.), 49 p.
- Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, Ontwerp van Algemene Uitgavenbegroting, *Algemene beleidslijnen van de minister van Telecommunicatie en Overheidsbedrijven en Participaties voor het begrotingsjaar 2000*, DOC 50 0198/023, 26 p.
- Belgrado I., Haesaert L., Haspeslagh V., Hillewaert H, Put C., Veldeman G., *Balanslezen voor niet-ingewijden*, KBC, 1998, 215 p.
- Berlage, L., Decoster, A., *Inleiding tot de economie*, Universitaire Pers Leuven, 1997, 1119 p.
- Centre Européen des Entreprises à participation Publique et des entreprises d'intérêt économique général, *Les mutations du secteur public européen depuis 1992*, 1997, 10 p.
- Commissie voor Boekhoudkundige Normen, *Wet van 17 juli 1975 op de boekhouding en de jaarrekening van de ondernemingen en uitvoeringsbesluiten*, officieuze coördinatie, oktober 1995, 175 p.
- Commissie voor de Inventaris van het Vermogen van de Staat, *De geconsolideerde balans van de federale Staat op het einde van 1995*, Ministerie van Financiën, 101 p.
- Devroe W., Deugdelijk bestuur van overheidsondernemingen, verkorte versie opgenomen in de syllabus over corporate governance en overheidsondernemingen, georganiseerd door het instituut voor bestuurders, 1999, p. 462-491.
- Dewatripont, M., Praet, P., Les logiques de l'intervention publique, *Problèmes économiques*, 17 novembre 1999, p. 3-6.
- Europese Commissie, *Zesde overzicht van de steunmaatregelen van de lidstaten voor de nijverheid en bepaalde andere sectoren in de Europese unie*, COM (98) 417, 107 p.
- ESR95, *Europees Systeem van Rekeningen*, Eurostat, 1996, 417 p.

Federaal Ministerie van Ambtenarenzaken, *Overzicht van de personeelssterkte in de overheidssector, toestand op 30 juni 1998 en 1 januari 1999*, 124 p.

Federale beleidsverklaring bij de opening van de parlementaire zitting 1999-2000 op 12 oktober 1999, feiten 13/10/1999, 8 p.

Gids van de Vlaamse overheid, 311 p.

Instituut voor bestuurders, *Corporate governance en overheidsondernemingen: tijd voor een debat*, Brussel, 15 december 1999.

KB, De optimale kapitaalstructuur, *Weekberichten*, 4 oktober 1996, 7 p.

KBC, De rendabiliteit van de Belgische bedrijven in 1998, *Economisch Financiële Berichten*, 22 oktober 1999, 10 p.

Matthijs H., De overheidsbedrijven: een nieuw management met beheerscontracten of privatiseren, *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, mei 1997, p. 307-316.

Nationale Bank van België, Balanscentrale, *De jaarrekeningen van de Belgische bedrijven*, software van het Bureau van Dijk, cd-rom bel-first, februari 1999.

Nationale Bank van België, Balanscentrale, *Statistieken*, editie 1997.

Nationale Bank van België, *De eenheden van de publieke sector*; stand van zaken op 13/07/1999, 23 p.

Nationale Bank van België, *Nationale Rekeningen, 1998, deel 2 rekeningen van de overheid*, 129 p.

OESO, *Comparative overview of privatisation policies and institutions in oecd member countries*, 1997, 27p.

OESO, Privatisation trends, *Finacial Market Trends*, No. 72, February 1999, p. 129-144.

Ooghe H., Van Wymeersch C., *Financiële analyse van de onderneming*, Kluwer ced. Samson, 1999, 442 p.

Pauwels, J.-P., De privatisering in dienst van het algemeen belang?, *Documentatieblad*, mei-juni 1998, p. 99-127.

Région wallonne, *Guide*, 1998, 320 p.

Stiglitz, J.E., *Economics of the public sector*, Princeton University, 1986, 599p.

Shleifer A., State versus private ownership, *Journal of Economic Perspectives*, Volume 12, Number 4, Fall 1998, p. 133-150.

Tijdschrift voor Bank- en Financiewezenen, *Interview: aparte minister voor privatiseringen is uitstekend idee*, 7 september 1999, p.301-303.

Van den Berghe J., *Beginnelsen van administratief recht*, Federaal Ministerie van Ambtenarenzaken, 1998, 82 p.

Vereniging voor economie, Vijftiende Vlaams wetenschappelijk economisch congres, *Overheidsinterventies: effectiviteit en efficiëntie*, 1981, 667 p.

Vlaamse Commissie voor Preventief Bedrijfsbeleid, *Jaarverslag 1998*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 29 p.

Werkgroep belast met de studie van de rationalisering en de privatisering van de overheidsbedrijven en gemengde ondernemingen, Verslag aan de heren ministers over het werkjaar 1986, januari 1987, 75 p.

